

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Економічний факультет

Кафедра економіки підприємства

ДИПЛОМНА РОБОТА **магістра**

на тему: **«ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЬ
ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ»**

Виконав: студент 2 курсу денної форми навчання
спеціальності 071 Облік і оподаткування
освітня програма Облік і оподаткування
Толстогузов Роман Михайлович

Науковий керівник:
к.е.н., доцент
к.е.н., доц. Семенець І.В.
Рецензент:
к.е.н., ст.викладач
Олійник О.С.

м. Кам'янець-Подільський
2018 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ.....	7
1.1. Організаційно-методичні проблеми обліку дебіторської заборгованості в системі управління підприємством	7
1.2. Класифікація дебіторської заборгованості.....	17
1.3. Порівняння вітчизняного та міжнародного досвіду обліку дебіторської заборгованості	25
РОЗДІЛ 2 СТАН ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ	31
2.1. Економічна характеристика діяльності ТОВ «Кам'янець-Подільський комбінат будівельних матеріалів».....	31
2.2. Організація обліку дебіторської заборгованості за реалізовану продукцію.....	40
2.3. Організація обліку позареалізаційної дебіторської заборгованості	48
2.6. Вдосконалення організації обліку дебіторської заборгованості.....	58
РОЗДІЛ 3 ОРГАНІЗАЦІЯ КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКІВ З ДЕБІТОРАМИ .	65
3.1. Сучасна система організації контролю за дебіторською заборгованістю підприємств.....	65
3.2. Методика контролю операцій з дебіторською заборгованістю	76
3.3. Інвентаризація розрахунків з дебіторами	86
ВИСНОВКИ.....	94
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	98
ДОДАТКИ.....	105

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

БПК – банківська пластикова картка

КБПК- корпоративна банківська пластикова картка

КОФЗ – Концептуальна основа фінансової звітності

НП(С)БО – національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку

П(С)БО – положення (стандарти) бухгалтерського обліку

МВО – матеріально-відповідальна особа

МСБО – міжнародні стандарти бухгалтерського обліку

МСФЗ – міжнародні стандарти фінансової звітності

ТМЦ – товарно-матеріальні цінності

ПДВ – податок на додану вартість

ВСТУП

Актуальність теми. На сьогодні облік є найважливішою функцією управління. Відображаючи реальні процеси виробництва, обігу, розподілу та споживання, облік характеризує фінансово-економічний стан господарювання і є основою для планування його майбутньої діяльності.

У процесі діяльності підприємство не завжди здійснює розрахунки з іншими підприємствами або фізичними особами одночасно з передачею майна, виконанням робіт, наданням послуг тощо.

В реальній практиці постійно виникають ситуації, коли по тим чи іншим причинам підприємство не в змозі стягнути борги з контрагентів за відвантажені товари, продукцію чи надані послуги. В цьому випадку виникає дебіторська заборгованість, яка є по суті безпроцентною позичкою покупцям. Вона зависає на довгі місяці, а іноді – роки і чим довший термін непогашення тим ймовірніше, що оплата за продукцію чи товари не надійде. Зростання дебіторської заборгованості погіршує фінансовий стан підприємства, а іноді приводить до банкрутства.

Дебіторська заборгованість має великий вплив на визначення достовірності фінансової звітності, тому правильне її визначення має важливе значення. Цим визначається актуальність даної роботи.

Найбільш актуальним питанням, яке гостро постає перед суб'єктами господарювання в сучасний період і напряду пов'язано з розрахунково-платіжними операціями, є виникнення та погашення дебіторської заборгованості.

Тому на сьогодні найбільш важливими проблемами, рішення яких повинно сприяти покращенню фінансового стану підприємства є – правильна організація обліку дебіторської заборгованості.

У розробку питань теорії та методології обліку розрахункових операцій вагомий внесок зробили вітчизняні вчені: Бутинець Ф., Завгородній В., Малюга Н., Лігоненко Л.О., Новікова Н.М. та інші вчені.

Однак ряд питань потребують подальших досліджень.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Результати магістерської роботи знайшли відображення в науково-дослідних роботах кафедри економіки підприємства економічного факультету за темою «Особливості функціонування і прогнозування розвитку суб'єктів господарювання в сучасних умовах (державний реєстраційний номер 0113U004345, термін 2013-2018 рр.).

Метою дослідження є розробка рекомендації щодо удосконалення організації обліку та контролю дебіторської заборгованості на підставі дослідження теоретичних положень та критичного аналізу діючої в Україні практики обліку розрахункових операцій.

Для досягнення визначеної мети в процесі проведення дослідження були поставлені й вирішені такі *завдання*:

- дослідити організаційно-методичні проблеми обліку дебіторської заборгованості в системі управління підприємством ;
- проаналізувати вітчизняний та міжнародні підходи до обліку дебіторської заборгованості;
- здійснити аналіз стану організації обліку дебіторської заборгованості за реалізовану продукцію та намітити шляхи його вдосконалення;
- здійснити аналіз стану організації обліку позареалізаційної дебіторської заборгованості та намітити шляхи його вдосконалення;
- дослідити процес здійснення контролю за станом та погашенням дебіторської заборгованості.

Об'єктом дослідження є господарська діяльність підприємства в частині операцій пов'язаних з виникненням та погашенням дебіторської заборгованості.

Предметом дослідження сукупність теоретичних, методичних і організаційних засад організації обліку та контролю дебіторської заборгованості підприємств.

Методи дослідження. В роботі використано структурний та порівняльний аналіз (порівняння даних об'єкта дослідження з попередніми роками), системний підхід (дослідження об'єкта як цілісної системи, яким впливам може вона піддаватися, виявлення взаємозв'язків і відносин з іншими об'єктами), історико-логічний (опис створення підприємства), економічного аналізу (визначення стану та розвитку діяльності підприємства), статистично-аналітичний, факторний, рядів динаміки (проведення розрахунків, визначення фінансового стану підприємства), а також абстракції, індукції і дедукції, поєднання аналізу та синтезу, узагальнення, що дозволило нам якнайкраще дослідити та вивчити поставлені завдання.

Теоретичною та інформаційною базою дослідження є нормативно-правові акти, що регламентують порядок обліку та контролю дебіторської заборгованості, фінансова, періодичні наукові видання, монографії, матеріали досліджень, проведених за участю автора, бухгалтерська та статистична звітність досліджуваного підприємства, а також дані первинних документів та реєстрів бухгалтерського обліку досліджуваного підприємства.

Елементи наукової новизни одержаних результатів:

уточнено:

- поняття дебіторської заборгованості;

Апробація результатів дослідження. Результати досліджень доповідались та знайшли обговорення на ІХ всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Майбутній науковець – 2018» (м. Сєвєродонецьк, СНУ ім. В. Даля, 14 грудня 2018 р.)

Публікації. Результати досліджень опубліковані у 1 науковій праці - статті загальним обсягом 0,2 д.а. [70]

Структура та обсяг роботи. Загальний обсяг роботи 96 стор. В магістерській роботі розміщено 17 таблиць на 18 стор., 14 рисунків на 14 стор., 5 додатків на 16 стор. Вона складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел на 7 стор., який містить 75 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ

ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

1.1. Організаційно-методичні проблеми обліку дебіторської заборгованості в системі управління підприємством

Аналізуючи організаційно-методичні проблеми обліку дебіторської заборгованості перш за все визначимо місце розрахункових операцій в кругообігу засобів підприємства.

Виробництво і реалізація продукції є складовими загального процесу відтворення.

Суспільство знає два основних типи організації економіки - натуральне господарство і товарне господарство. Історично першим типом організації суспільного виробництва було натуральне господарство. З розвитком продуктивних сил воно стало перешкодою соціально-економічному прогресу. В епоху пізнього Середньовіччя відбувався перехід до загального товарного господарства. Проте тривалий час натуральна та товарна форми господарювання функціонували разом. У середині ХХ ст. у натуральному та напівнатуральному господарстві країн, що розвиваються, було зайнято 50-60 відсотків населення.

Товарне виробництво - такий тип організації економіки, при якому продукти праці виробляються для продажу на ринку. Товар - це продукт праці, що задовольняє певну потребу людини і вироблений для обміну. При цьому господарюючий суб'єкт націлений на отримання вигоди. Така орієнтація виробництва зумовлює необхідність постійних економічних зв'язків між виробниками і споживачами, їх економічну взаємозалежність, яка розпочинається з придбання засобів і предметів праці і закінчується реалізацією продукції, послуг, тощо. Загальною умовою виникнення, розвитку і функціонування товарного виробництва є суспільний поділ праці. На його основі виника-

ють виробничі відносини між людьми у сфері обміну продуктами праці [54].

В будь-якому підприємстві, яке має предметом своєї діяльності виготовлення і збут продукції, відбувається кругообіг засобів. Засоби при цьому збільшуються, зменшуються чи змінюють свою зовнішню форму. Відбувається це з метою створення нових товарів і задоволення потреб окремої людини та суспільства в цілому. Для розуміння суті цього об'єктивного процесу і для здійснення контролю за ним необхідна всебічна та детальна економічна інформація.

Ідея руху вартостей по замкнутому колу була вперше висунута французьким економістом Франсуа Кене.

В загальному ж формулу кругообігу можна уявити таким чином:

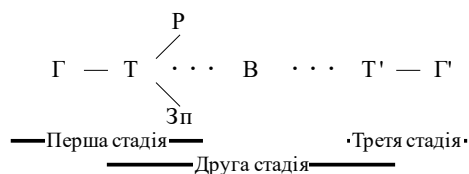

Рис. 1.1. Кругообіг засобів підприємства

Джерело: [25]

В процесі руху капітал проходить три стадії: постачання – виробництво – збут.

Перша стадія кругообігу відбувається в сфері обігу. На цій стадії здійснюється придбання засобів виробництва і робочої сили. В результаті проведення таких операцій загальна маса засобів підприємства не змінюється, а лише змінюється їхня форма.

На другій стадії кругообігу засобів підприємства здійснюється процес виробництва. На цій стадії створюється вже новий товар і нова вартість.

Третя стадія кругообігу засобів підприємства, як і перша, належить до сфери обігу. На цій стадії товарна форма власності (у вигляді вже готової продукції) змінюється на грошову. В даному випадку зміна форми вартості відбувається вже на новій основі, так як вартість готової продукції має більшу вартість ніж авансована в першій стадії кругообігу засобів.

Процес кругообігу засобів підприємства повинен точно відображатися в бухгалтерському обліку, так як він є моделлю господарського життя підприємства. При цьому слід мати на увазі, що процес кругообігу здійснюється постійно і одночасно на всіх стадіях.

В спрощеному вигляді порядок відображення процесу кругообігу засобів підприємства на рахунках бухгалтерського обліку можна уявити у вигляді схеми (рис.1.2).

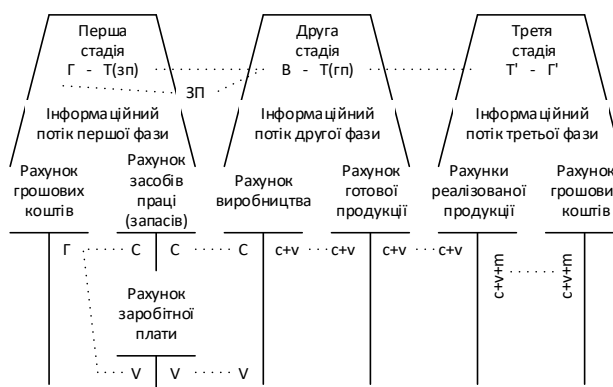

Рис.1.2. Формула кругообігу засобів підприємства і його відображення на рахунках бухгалтерського обліку

Джерело: [28]

Процес товарного виробництва неможливий без здійснення розрахункових операцій між суб'єктами господарювання, незалежно в якій формі вони проводяться.

Розрахункові операції виникають на стадіях обміну, тобто на першій стадії – стадії постачання та заготівки, коли грошові кошти перетворюються в товарно-матеріальні запаси, а також і на третій стадії – стадії реалізації, коли товар знову перетворюється у гроші.

При цьому на кожному етапі виникають взаємовідносини з суб'єктами господарювання які переслідують різні цілі. Так на першій стадії в процесі придбання товарно-матеріальних запасів підприємство вступає у взаємовідносини з підприємствами і організаціями, які здійснюють їх продаж і виступають у якості постачальників.

На третій стадії ситуація змінюється і підприємство стає вже реалі затором своєї продукції і суб'єкти які вступають з цього приводу у взаємовідносини з ним виступають в ролі покупців.

На кожному етапі економічного та політичного розвитку в Україні та світі відбувалися істотні зміни у трактуванні поняття «дебіторська заборгованість». Багато вчених вважають вирішення даної проблеми одним із важливих завдань бухгалтерського обліку, але і в даний час не існує єдиного підходу до визначення сутності поняття «дебіторська заборгованість». У більш пізні періоди зміст дебіторської заборгованості дещо змінився, проте основне ототожнення із боргом або заборгованістю залишається незмінним. Аналіз існуючих підходів до сутності дебіторської заборгованості в науковому середовищі представлено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Визначення дебіторської заборгованості в різних джерелах

Джерело	Тлумачення поняття «дебіторська заборгованість»
1. П(с)БО 10 п.4 «Дебіторська заборгованість» [56]	Сума заборгованості дебіторів на певну дату.
2. П(с)БО 13 п.4 «Фінансові інструменти» [56]	Сума, що виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт, послуг безпосередньо боржникові та не є фінансовим активом, призначеним для перепродажу.
3. МСБО 39 п.9 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [52]	Це похідні фінансові активи з фіксованими платежами, які підлягають визначенню та не мають котирування на активному ринку.
4. Матицина Н.О. [49]	Розмір неспроможності суб'єкта підприємницької діяльності виконати грошові зобов'язання перед підприємством після настання встановленого договором строку оплати їх.
5. Білик М.Д. [7]	Це матеріальні ресурси, не оплачені контрагентами, або готівка, що вилучена у підприємства.
6. Гуня В.О. [26]	Одна з найважливіших складових кредитної діяльності підприємства, як один з елементів для розрахунку показників її результативності.
7. Іванов Є.О. [35]	Це боргові права до покупців.
8. Хрущ Н., Білик І. [72]	Це фінансовий актив, який є контрактивним правом отримувати грошові кошти або цінні папери від іншого підприємства визнається як актив, коли підприємство стає стороною контракту і, внаслідок цього, має юридичне право отримувати грошові кошти.
9. Войнаренко М.П. [15]	Це сума боргів юридичних та фізичних осіб, що виникли внаслідок минулих подій і зафіксовані на певну дату.

Продовження таблиці 1.1

Джерело	Тлумачення поняття «дебіторська заборгованість»
10. Іванілов О.С., Смачило В.В., Дубровська Є.В. [34]	Це складова оборотного капіталу, яка передбачає певні вимоги до юридичних чи фізичних осіб щодо оплати товарів, робіт, продукції.
11. Економічна енциклопедія [30]	Це сума боргів, котрі належать підприємству, від юридичних або фізичних осіб у результаті господарських взаємин із ними.
12. Лищенко О.Г. [44]	Дебіторська заборгованість - це фінансовий актив, який є контрактним правом отримувати грошові кошти або цінні папери від іншого підприємства.
13. Кірейцев Г.Г. [39]	Дебіторська заборгованість - це складова оборотного капіталу, яка є комплексом вимог до фізичних чи юридичних осіб щодо оплати товарів, продукції, послуг.
14. Белозерцев В. [5]	Дебіторська заборгованість - грошове вираження результату вимушеної або заздальгідь запланованої господарсько-економічної операції кредитного характеру з контрагентами (юридичними або фізичними особами), що мала місце у минулому та борг за неї може бути достовірно визначений, узгоджений з контрагентом та сплачений підприємству у майбутньому, а в поточний момент відображений у балансі підприємства як актив.
15. Момот Т. [53]	Дебіторська заборгованість - безвідсоткова позика контрагентам.

Джерело: узагальнено автором

Закордонні та вітчизняні вчені визначають термін «дебіторська заборгованість» по різному. Зокрема, в міжнародній практиці вся дебіторська заборгованість відноситься до фінансових активів. Головною відмінністю вітчизняної практики обліку дебіторської заборгованості є його сувора регламентованість, яка виключає будь-які альтернативи для підприємства. На нашу думку, більшість наведених визначень є неповними, не розкривають сутність «дебіторської заборгованості» або розглядають тільки одну з її сторін.

В ринкових умовах дуже важко забезпечити високий рівень збуту продукції та миттєву її оплату, що призводить до утворення дебіторської заборгованості, розмір якої без належного управління досягає критичного значення. З юридичного погляду дебіторська заборгованість розглядається як капітал підприємства-кредитора, але не завжди його власний капітал. Лише тоді, коли під час обігу кошти повертаються у володіння підприємства-кредитора, вони або включаються в його власний капітал, або використовуються на по-

гашення кредиторської заборгованості даного підприємства перед своїми кредиторами.

Отож вважаємо, що «дебіторська заборгованість» – це сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату, яка має документальне підтвердження, строк оплати якої настав та відображена в балансі у складі оборотних активів.

Раціональна організація бухгалтерського обліку за допомогою такого інструмента, як облікова політика підприємства, є основою для забезпечення ефективного використання ресурсів для власника й системи управління підприємством, а також забезпечення справедливого перерозподілу доходів для працівників і суспільства. Ефективно організований бухгалтерський облік, зокрема, і в частині дебіторської заборгованості, є джерелом інформації для управлінського персоналу підприємства при прийнятті рішень щодо задоволення потреби в оборотних коштах і забезпечення платоспроможності підприємства.

Правильно організований бухгалтерський облік дебіторської заборгованості сприяє попередженню прострочення термінів платежів та недоведення заборгованості до стану безнадійної.

Облікова політика підприємства щодо обліку дебіторської заборгованості повинна включати наступні елементи: визнання та оцінка дебіторської заборгованості, класифікація та аналітика дебіторської заборгованості, визнання заборгованості сумнівною, період та метод нарахування резерву сумнівних боргів, визнання заборгованості безнадійною та порядок списання безнадійної заборгованості, що дає змогу раціонально організувати облік дебіторської заборгованості на підприємстві. Більш детальна характеристика вказаних елементів облікової політики представлена в табл. 1.2 [68].

На практиці підприємствами застосовуються різні підходи до оцінки дебіторської заборгованості. Так, згідно з П(с)БО 10 поточна дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги визнається активом та оцінюється за первісною вартістю в момент її визнання, а до підсумку балансу включається

за чистою реалізаційною вартістю [56]. Згідно МСБО 39 метод оцінки поточної дебіторської заборгованості залежить від варіанту подання знижок [52].

Таблиця 1.2

Елементи облікової політики підприємства щодо обліку дебіторської заборгованості

Елемент облікової політики	Характеристика елемента облікової політики
1. Види діяльності підприємства	Необхідно чітко визначити види діяльності, якими займається підприємство, від цього залежить вибір заборгованості на яку нараховується резерв. Окремо зазначити перелік видів діяльності, що входять до операційної, фінансової та інвестиційної.
2. Форма ведення обліку	Зазначення форми ведення бухгалтерського обліку, що безпосередньо впливає на сукупність та послідовність використання облікових регістрів. Форма ведення обліку може бути ручна (журнальна, журнально-ордерна та ін.) і комп'ютеризована.
3. Визнання та оцінка дебіторської заборгованості	Визнання дебіторської заборгованості як активу здійснюється якщо: існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод; сума дебіторської заборгованості може бути достовірно визначена. У випадку із заборгованістю покупців та замовників додаються ще дві умови: покупцеві передані ризики й вигоди, пов'язані з правом власності на актив; підприємство продавець не здійснює надалі управління та контроль за реалізованим активом. Передбачити в наказі додатково умови застосування оцінки заборгованості за справедливою вартістю, що відповідає вимогам концепції управління вартістю підприємства.
4. Класифікація та аналітика дебіторської заборгованості	Необхідно передбачити та закріпити в Наказі перелік класифікаційних ознак та види на які поділяється дебіторська заборгованість для тих чи інших управлінських потреб та вказати відповідно до обраної класифікації розрізи аналітики для обліку заборгованості.
5. Визнання заборгованості сумнівною	Зазначаються критерії визнання дебіторської заборгованості сумнівною і джерела отримання інформації, а саме: прострочення боржником терміну погашення (підтвердженням є договори або рахунки); порушення справи про визнання боржника банкрутом (підтвердження – відповідні постанови суду).
6. Період та метод нарахування резерву сумнівних боргів	Визначити термін проведення інвентаризації дебіторської заборгованості для створення резерву сумнівних боргів: на початку чи в кінці року. Зазначається вид методу нарахування резерву, а також терміни та підстави його нарахування: – на підставі платоспроможності окремих дебіторів (зазначити перелік документів за якими визначається така платоспроможність); – на підставі класифікації дебіторської заборгованості за термінами її виникнення (зазначити на які групи за строком вона розподіляється).
7. Визнання заборгованості безнадійною	Визначаються критерії віднесення дебіторської заборгованості до безнадійної відповідно до бухгалтерського та податкового законодавства.
8. Порядок списання безнадійної заборгованості	Зазначити порядок за яким списується безнадійна заборгованість, зокрема закріпити в Наказі, що заборгованість списується з балансу відповідно до розпорядження керівника на підставі проведеної інвентаризації та письмового обґрунтування доцільності списання.

Джерело: [68]

Підходи до оцінки поточної дебіторської заборгованості вітчизняної та зарубіжної системи обліку наведено у таблиці 1.3 [19].

Таблиця 1.3

Підходи щодо оцінки поточної дебіторської заборгованості

Оцінка поточної дебіторської заборгованості				
Вітчизняний досвід		Зарубіжний досвід		
На дату виникнення	На дату складання балансу	На дату виникнення	На дату складання балансу	На дату погашення
за первісною вартістю	<ul style="list-style-type: none"> • за первісною вартістю; • за чистою вартістю реалізації (сума поточної дебіторської заборгованості мінус резерв сумнівних боргів) 	Валовий метод		
		за сумою виставленого рахунку	за сумою, скоригованою на знижку	з урахуванням знижки (за умови оплати в період дії знижки)
		Чистий метод		
		за сумою, зменшеною на величину знижки	за сумою, скоригованою на знижку	<ul style="list-style-type: none"> • з урахуванням знижки (за умови оплати в період дії знижки); • знижка, не отримана покупцем, трактується як "штраф" (за умови оплати пізніше періоду дії знижки)

Джерело: [19]

Слід зауважити, що наведені підходи до оцінки поточної дебіторської заборгованості не відповідають цілям управління дебіторською заборгованістю. Тому ми поділяємо думку Скоробогатової В.В. стосовно поділу дебіторської заборгованості на монетарну та немонетарну. Монетарна дебіторська заборгованість виражена фіксованою сумою грошових коштів, а немонетарна – в іншій формі (бартерні операції, попередня оплата одержана від покупця) [68, с. 270].

Відповідно до концепції управління вартістю підприємства оцінка дебіторської заборгованості буде мати наступний вигляд (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Підхід до оцінки монетарної та немонетарної дебіторської заборгованості покупців та замовників

Джерело: [19]

Актуальними проблемами ведення бухгалтерського обліку монетарної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги є питання, пов'язані з формуванням резерву сумнівних боргів, який виступає в ролі інструмента коригування оцінки дебіторської заборгованості, а саме з визначенням терміну його нарахування, необхідністю його створення та вибору методу.

Резерв сумнівних боргів необхідно нараховувати за наступних умов:

- заборгованість виникла внаслідок звичайної господарської діяльності (окрім заборгованості, призначеної для продажу);
- заборгованість є поточною дебіторською заборгованістю, оскільки для довгострокової заборгованості резерв не розраховується;
- заборгованість не є безнадійною, оскільки за безнадійною заборгованістю є впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності [41].

Кожне підприємство повинно створювати та нараховувати резерв сумнівних боргів для достовірного відображення суми дебіторської заборговано-

сті, що буде погашена в майбутньому. Якщо цієї умови не дотримуватися, відповідно, буде порушено принцип обачності в бухгалтерському обліку, який полягає в тому, що необхідно застосовувати такі методи оцінки, які повинні запобігати зниженню зобов'язань та витрат і завищенню активів та доходів підприємства.

Одним із проблемних питань, що пов'язане з нарахуванням резерву сумнівних боргів є вибір методів його визначення. Ці методи визначені п. 8 П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», до яких належать метод абсолютної суми сумнівної заборгованості та метод застосування коефіцієнта сумнівності. Кожне підприємство підбирає методику виключно індивідуально, керуючись кількістю дебіторів, наявності необхідної інформації, управлінською політикою, про що визначає у наказі про облікову політику. Дані методи не пристосовані до обліку на українських підприємствах, що в свою чергу може викликати недостовірність відображення даних дебіторської заборгованості у балансі за статтею «Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги». Крім того, оскільки за недотримання вимог П(С)БО 10 не передбачено серйозної відповідальності, деякі бухгалтери не завжди розраховують додаткові показники при визначенні резерву сумнівних боргів, що є порушенням прийнятої методики [56].

Для нарахування та відображення в бухгалтерському обліку резерву сумнівних боргів Планом рахунків бухгалтерського обліку та Інструкцією про його застосування передбачено балансовий контрактивний рахунок 38 «Резерв сумнівних боргів». Аналітичний облік необхідно здійснювати в розрізі кожного з боржників чи за термінами непогашення дебіторської заборгованості. Для здійснення ефективного контролю за погашенням дебіторської заборгованості та чіткого окреслення суми заборгованості, на яку слід нарахувати резерв сумнівних боргів, доцільним є виокремлення субрахунку 363 «Розрахунки за сумнівною заборгованістю покупців». Зазначений рахунок необхідно застосовувати до монетарної дебіторської заборгованості покупців і замовників та відкривати у випадку виникнення простроченої дебі-

торської заборгованості. Аналітичний облік такої заборгованості потрібно здійснювати за кожним дебітором – резидентом та нерезидентом.

Методика облікового відображення довгострокової дебіторської заборгованості також має певні недоліки, оскільки на сьогоднішній день відсутні рекомендації щодо розрахунку її вартості та відображення її видів в системі бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Таким чином для цілей бухгалтерського обліку дебіторська заборгованість це суми заборгованості дебіторів підприємству на певну дату, яка має документальне підтвердження, строк оплати якої настав та відображена в балансі у складі оборотних активів.

З метою контролю та підвищення ефективності управління дебіторської заборгованості актуальним залишається її поділ на монетарну та немонетарну, що потребує відповідного відображення в обліковій політиці підприємства та узгодження окремих назв бухгалтерських рахунків.

1.2. Класифікація дебіторської заборгованості

Головним призначенням класифікації дебіторської заборгованості є систематизація інформації щодо стану дебіторської заборгованості та надання допомоги у прийнятті оптимального рішення щодо управління дебіторською заборгованістю [45].

Розрізняють наступні класифікації дебіторської заборгованості.

За строком погашення та зв'язком з нормальним операційним циклом: довгострокова і поточна.

Під довгостроковою дебіторською заборгованістю розуміють суму дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу.

Під поточною дебіторською заборгованістю розуміють суму дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

За об'єктами щодо яких виникає дебіторська заборгованість: дебіторська заборгованість орендаря за фінансовою орендою, яка відображається в балансі орендодавця; дебіторська заборгованість забезпечена векселем; інша довгострокова заборгованість; дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги; дебіторська заборгованість за розрахунками; інша поточна дебіторська заборгованість.

За своєчасністю погашення: дебіторська заборгованість, строк оплати якої не настав; дебіторська заборгованість не сплачена в строк; сумнівна дебіторська заборгованість; безнадійна дебіторська заборгованість.

Види довгострокової дебіторської заборгованості:

- дебіторська заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду – сума мінімальних орендних платежів і негарантованої ліквідаційної вартості за вирахуванням фінансового доходу, що підлягає отриманню;
- довгострокові векселі одержані – векселі одержані у забезпечення довгострокової дебіторської заборгованості;
- інша довгострокова дебіторська заборгованість – видача довгострокових позик працівникам підприємства та інші види розрахунків.

Види поточної заборгованості.

Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги: не забезпечена векселем та забезпечена векселем.

Дебіторська заборгованість за розрахунками: з бюджетом; за виданими авансами; надані позики; з нарахованих доходів; із внутрішніх розрахунків.

Інша поточна дебіторська заборгованість: заборгованість підзвітних осіб; заборгованість за претензіями; заборгованість з відшкодування нанесених збитків; інша заборгованість [20].

Згідно з вимогами П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»[56] дебіторська заборгованість має власну структуру і може класифікуватися за різ-

ними критеріями. Для багатьох підприємств більш актуальними є питання обліку поточної дебіторської заборгованості, оскільки не кожне підприємство здійснює операції з довгостроковими зобов'язаннями.

На рис. 1.4 приведено узагальнену класифікацію видів поточної дебіторської заборгованості.

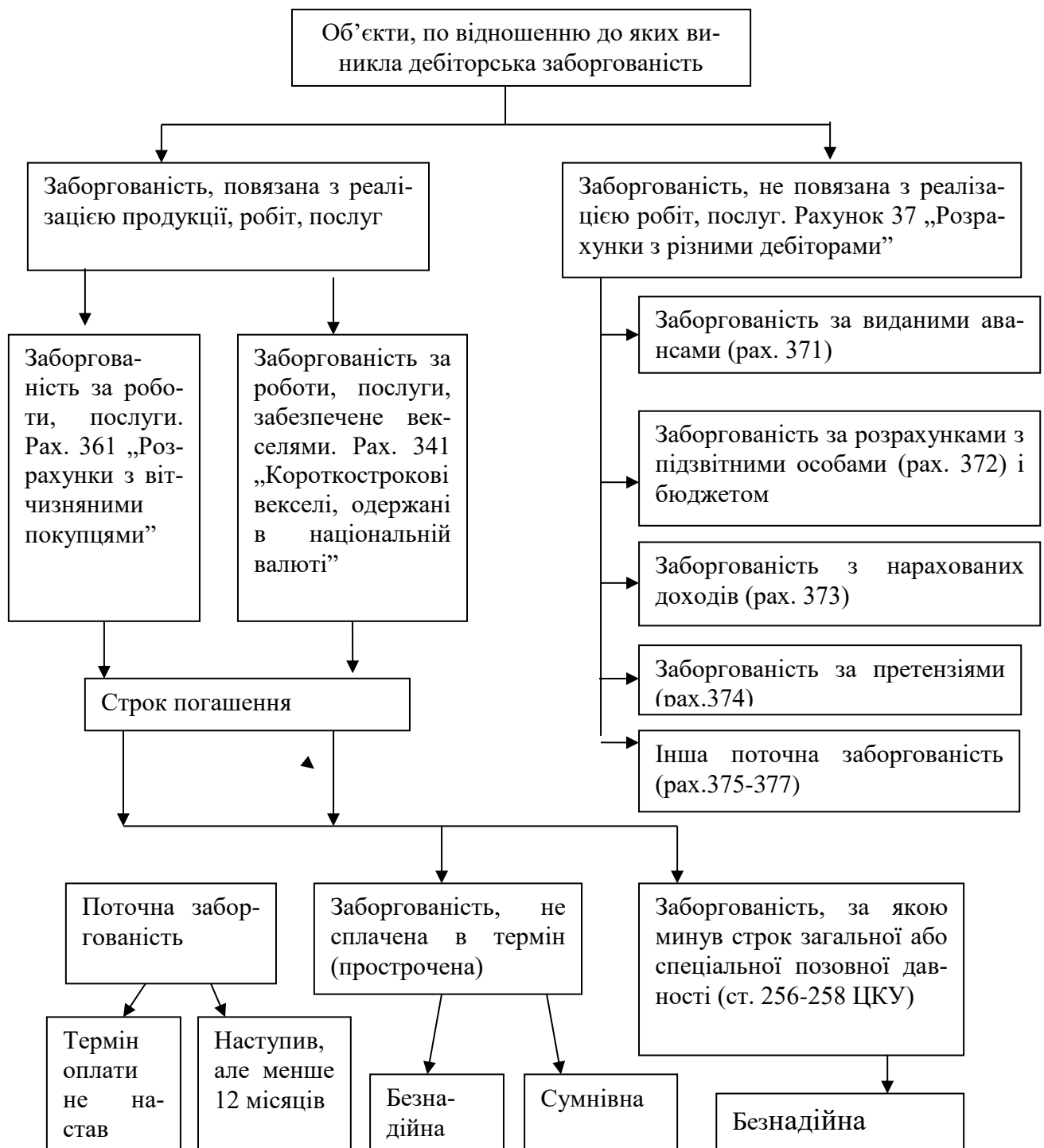

Рис. 1.4. Класифікація поточної дебіторської заборгованості
Джерело: [43]

Залежно від об'єкта виникнення дебіторська заборгованість підприємства поділяється на: дебіторську заборгованість за продукцію (роботи і послуги); короткострокові векселі одержані; дебіторську заборгованість за розрахунками, включаючи іншу поточну дебіторську заборгованість.

Згідно класифікації за строком погашення визначають: заборгованість, за якою термін оплати не настав або менше 12 місяців; заборгованість, не оплачена в строк; заборгованість, за якою минув строк позовної давності. Таким чином, заборгованість не сплачена в строк, тобто прострочена, включає сумнівну і безнадійну дебіторську заборгованість [43].

У сучасній економічній практиці під дебіторською заборгованістю слід розуміти активи, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких приведе до отримання економічних вигод у майбутньому. Тобто зміст, місце і роль дебіторської заборгованості розглядають в прикладному аспекті – як складовий елемент активів, що формується в ринковому механізмі на основі договорів поставки або продажу (рис. 1.5).

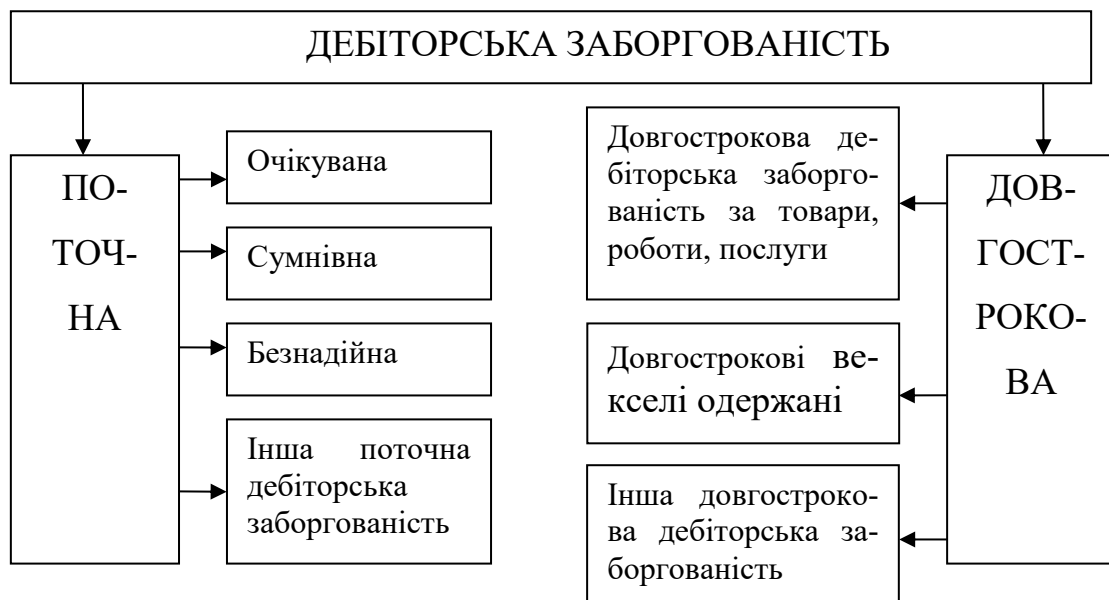

Рис. 1.5. Класифікація дебіторської заборгованості за П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»

Джерело: складено автором на основі [56]

Зарубіжний досвід класифікації дебіторської заборгованості ґрунтується на наступному принципі: різні види дебіторської заборгованості мають різне економічне тлумачення (тобто класифікація дебіторської заборгованості важлива для розуміння того, як нею управляти).

Виходячи з викладеного, Н.Матицина пропонує групування дебіторської заборгованості відповідно до вітчизняного й зарубіжного досвіду (рис. 1.6 і 1.7) [50].

Рис. 1.6. Групування дебіторської заборгованості за зарубіжним досвідом
Джерело: [50]

Рис. 1.7. Групування дебіторської заборгованості за вітчизняним досвідом
Джерело: [50]

Н.Матицина вважає, що класифікація за вітчизняним досвідом зорієнтована на жорстко регульовану економіку та недостатньо враховує вимоги ринку. Тому із розширенням міжнародних відносин і переходом на Міжнародні стандарти фінансової звітності під час вирішення цього питання потрібно враховувати досвід зарубіжних країн.

Групування дебіторської заборгованості за економічною сутністю характеризує її відношення до створення сприятливого фінансового стану підприємства та дає змогу виділити невикористані резерви грошових коштів, що є наслідком недостатньої вдосконаленої системи управління [50].

Л.Городянською [23] запропонована загальна класифікація дебіторської заборгованості за видами відповідно до П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [56], Плану рахунків [58] та Інструкції про його застосування [36] (рис. 1.8).

Рис. 1.8. Класифікація дебіторської заборгованості за основними видами

Джерело: [23]

Лігоненко Л.О., Новікова Н.М. [45] поділяє дебіторську заборгованість залежно від строків позовної давності:

1. Непрострочену дебіторську заборгованість.
2. Прострочену дебіторську заборгованість.

Непрострочена дебіторська заборгованість – це заборгованість, терміни виконання якої на момент складання балансу не наступили. Такі борги можуть бути отримані при належному виконанні боржником своїх зобов'язань, тому така заборгованість реальна для отримання.

Прострочена дебіторська заборгованість – це заборгованість, терміни виконання якої на момент складання балансу порушені дебіторами. Вона виникає внаслідок чинників макро- і мікроекономічного характеру. В її складі можна виділити два види боргів:

- 1) борги, шанси на отримання яких, не дивлячись на їх прострочений термін, збереглися;
- 2) борги, отримати які нереально за певними причинами, -це безнадійна заборгованість.

Залежно від імовірності погашення дебіторську заборгованість розрізняють:

1. Із ймовірністю повернення в інтервалі 0,7 – 1,0 – це заборгованість, що потенційно може бути погашена..
2. Із ймовірністю повернення в інтервалі 0,2 – 0,7 – це заборгованість, факт погашення якої є сумнівним в зв'язку з важким фінансовим становищем боржників. Даний вид заборгованості відносять до сумнівної заборгованості..
3. Із ймовірністю повернення менше 0,2 - це заборгованість, що не може бути погашена. Ця заборгованість характеризується як безнадійна..

Залежно від оцінки вартості дебіторської заборгованості розрізняють:

1. Первинну вартість дебіторської заборгованості – фактичний обсяг зобов'язань боржника, які підлягають погашенню на час її виникнення..

2. Чисту реалізаційну вартість дебіторської заборгованості – поточна дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги за мінусом резерву сумнівних боргів (розраховується підприємством).

Облік двох основних видів дебіторської заборгованості: непростроченої та простроченої слід вести окремо [50].

Також існує ще одна класифікація поточної дебіторської заборгованості, запропонована Ф.Ф.Бутинцем за можливістю погашення, яка наведена на рис. 1.9 [12].

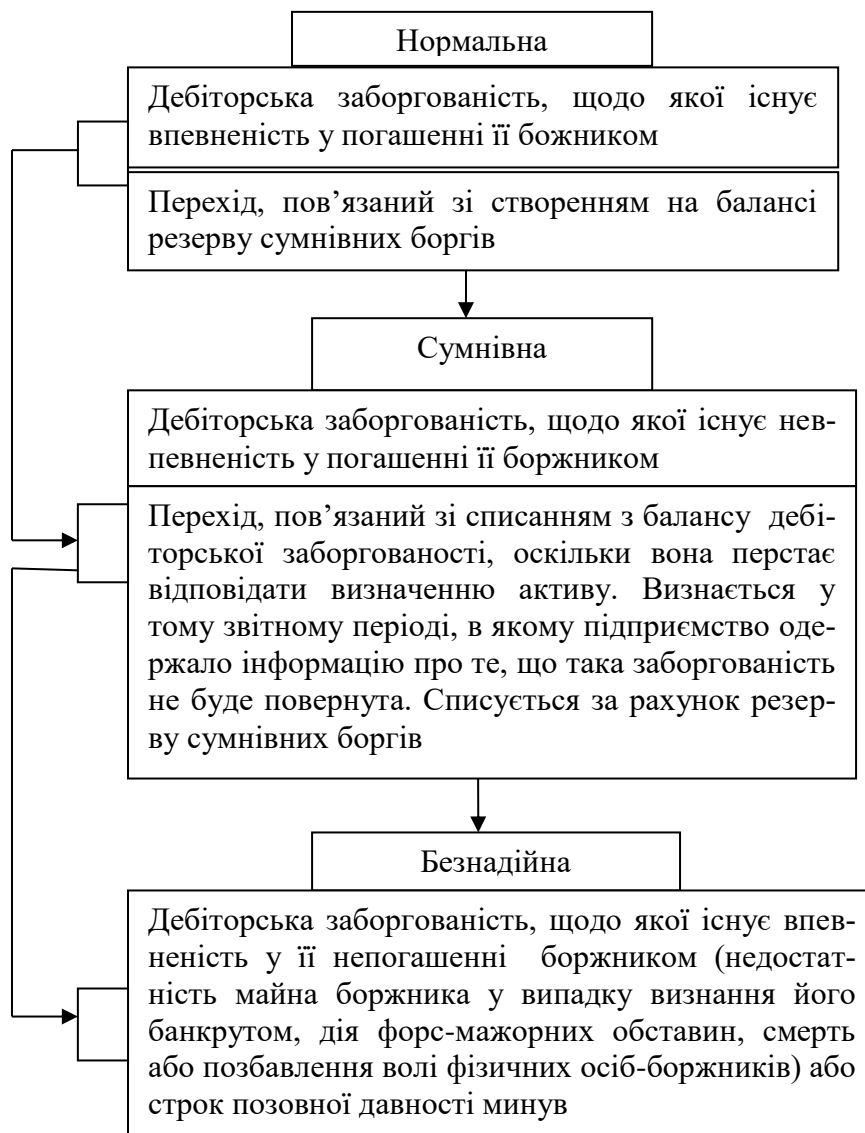

Рис.1.9. Класифікація поточної дебіторської заборгованості

Джерело: [12]

Також Лігоненко Л.О., Новікова Н.М. залежно від статусу дебітора – покупця продукції розрізняють заборгованість:

- 1) державних підприємств;
- 2) недержавних підприємств;
- 3) приватних підприємців;
- 4) бюджетних установ та організацій;
- 5) фінансових установ;
- 6) населення;
- 7) інших категорій.

Інформація щодо структури дебіторської заборгованості залежно від статусу дебітора використовується для прогнозування можливостей її рефінансування та вибору інструментів рефінансування [45].

Таким чином, сучасна класифікація дебіторської заборгованості, з одного боку, сприяє поліпшенню діагностики дебіторської заборгованості, орієнтуючи на більш глибоке дослідження стану та причин виникнення дебіторської заборгованості підприємства, з іншого боку, орієнтована на підвищення ефективності управління боргами підприємства.

1.3. Порівняння вітчизняного та міжнародного досвіду обліку дебіторської заборгованості

Із зростанням розміру дебіторської заборгованості виникає потреба управління дебіторською заборгованістю.

Характерним для вітчизняної системи регулювання дебіторської заборгованості є те, що в Україні норми ведення бухгалтерського обліку чітко регламентовані, недотримання яких зумовлює різні типи відповідальності (адміністративну, кримінальну тощо). А в міжнародній системі обліку навпаки зазначаються лише базові фундаментальні концепції ведення фінансового обліку [6].

У зарубіжній системі обліку дебіторська заборгованість за рахунками оцінюється та відображається в звітності за чистою вартістю реалізації. Чиста вартість у США обчислюється шляхом сумування всієї дебіторської заборгованості за вирахуванням знижки та безнадійної дебіторської заборгованості.

Проблема визнання дебіторської заборгованості за рахунками обумовлена існуванням знижок, які розділені на дві групи:

- торгівельні знижки - процентні знижки від базисної ціни (при розпродажі, для постійних клієнтів), які не викликають облікових проблем;

- знижки за сплату в строк - процентні знижки, що надаються залежно від строку сплати, проблемність обліку в тому, що не ясно, отримає покупець знижку чи ні, до того моменту, поки він не сплатить за товар. Такого типу знижки надаються з метою змусити покупця сплатити рахунок до закінчення встановленого в договорі терміну [66].

Саме останній вид знижок за оплату в строк і створює проблему визнання дебіторської заборгованості. У зарубіжній практиці (переважно системи загальних принципів бухгалтерського обліку Сполучених Штатів Америки) існують два методи відображення таких знижок у бухгалтерському обліку:

Валовий метод, який найбільш широко використовується на практиці. Суть його в тому, що сума продажу та дебіторська заборгованість записуються на загальну (валову), без знижки, суму виставленого рахунку. Знижки відображаються лише тоді, коли здійснюється оплата, протягом періоду дії знижки. Для їх запису використовується контррахунок до рахунку "Продаж", який в кінці року відображається в Звіті про прибутки та збитки як коригувальна стаття (вираховується) до загальної величини виручки від продажу. Іншою коригувальною статтею є рахунок "Повернення товарів та знижки", який також має дебетове сальдо та відображає інформацію про суму повернених товарів або інших наданих знижок.

Чистий метод. При використанні цього методу знижка, не отримана покупцем, трактується як "штраф", який він повинен сплатити за придбання товару в кредит, а не за готівковий розрахунок, пізніше періоду дії знижки [17].

Цікавим є і моменти у відмінностях застосовуваних рахунків у вітчизняній та міжнародній практиці стосовно відображення дебіторської заборгованості.

Рахунки, на яких ведеться облік дебіторської заборгованості в Україні та за кордоном, наведено в табл. 1.4.

Таблиця 1.4

**Рахунки обліку дебіторської заборгованості
у вітчизняній та зарубіжній практиці**

Вітчизняна практика	Зарубіжна практика
18 «Довгострокова дебіторська заборгованість»	«Рахунки до отримання»
34 «Короткострокові векселі одержані»	«Знижки за оплату в строк»
36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»	«Втрачені знижки за оплату в строк»
37 «Розрахунки з різними дебіторами»	«Витрати на сумнівну заборгованість»
38 «Резерв сумнівних боргів»	«Резерв сумнівних боргів»

Джерело: [9]

Порівнюючи вітчизняний і зарубіжний досвід обліку дебіторської заборгованості важливим є порівняння облікових стандартів.

У вітчизняній практиці дана ділянка обліку фактично регламентується П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» і частково П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» [56].

Згідно з П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» дебіторська заборгованість – «це сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату». При цьому під дебіторами розуміють юридичних та фізичних осіб, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів. Отож це є досить широке поняття, яке охоплює всю без виключення дебіторську заборгованість включаючи і ту яка

призначена для перепродажу і є за своєю природою фінансовими інвестиціями.

Уточнюючи поняття дебіторської заборгованості, яка не призначена для перепродажу в П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» дається таке її трактування – «дебіторська заборгованість, що виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт послуг безпосередньо боржникові та не є фінансовим активом, призначеним для продажу».

Натомість в міжнародній практиці такого аналогічного стандарту не існує, а питання щодо обліку дебіторської заборгованості регулюються цілим рядом міжнародних стандартів, а саме: МСБО 1 «Подання фінансових звітів», МСФЗ 7 "Фінансові інструменти: розкриття", МСФЗ 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки», МСБО 11 «Будівельні контракти», МСБО 18 «Дохід», МСБО 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання», МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [52].

При цьому, у названих міжнародних стандартах не дається чіткого визначення поняття дебіторської заборгованості. Окремо можна виділити пункт 9 МСБО 39 де зазначено: «позики та дебіторська заборгованість – це непохідні фінансові активи з фіксованими платежами, які підлягають визначенню та не мають котирування на активному ринку». Отож можна стверджувати що таке тлумачення поняття дебіторської заборгованості є ширшим порівняно з тлумаченнями, які наводяться у національних стандартах.

Виходячи із розбіжностей у визначенні поняття дебіторської заборгованості різняться і підходи до її класифікації.

За П(С)БО 10 дебіторську заборгованість поділяють на поточну і довгострокову, а також виділяють безнадійну заборгованість та сумнівний борг [56].

МСБО 1 «Подання фінансових звітів» виділяє у Балансі торговельну та іншу дебіторську заборгованість. А за МСБО 39 поділяють на ініційовану підприємством і не ініційовану [52].

Торговельна (операційна) дебіторська заборгованість виникає в процесі звичайної операційної діяльності компанії за умови продажу товарів чи надання послуг в кредит.

Особлива (неопераційна) дебіторська заборгованість виникає від операцій, не пов'язаних з операційною діяльністю підприємства. До неї відносяться позики та аванси, видані працівникам або філіям компанії, депозити для покриття потенційних збитків, депозити, як гарантія платежу, дивіденди і відсотки до отримання тощо

Важливим моментом є питання визнання дебіторської заборгованості.

Визнання дебіторської заборгованості: — згідно П(С)БО 10 дебіторська заборгованість визнається активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод і може бути достовірно визначена її сума одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг [56]; — згідно МСБО 39 підприємству слід визнавати дебіторську заборгованість у балансі, коли воно стає стороною контрактних зобов'язань і внаслідок цього має юридичне право отримувати грошові або інші цінності [52]

За П(С)БО дозволено застосовувати такі методи формування резерву сумнівних боргів:

1. Метод застосування абсолютної суми дебіторської заборгованості.
2. Метод застосування коефіцієнта сумнівності, який реалізується у таких методиках, як: а) визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході; б) класифікація дебіторської заборгованості за терміном непогашення; в) визначення середньої питомої ваги списаної протягом періоду дебіторської заборгованості [56].

Нині в практичній діяльності багатьох підприємств не застосовується процедура формування резерву сумнівних боргів. Унаслідок цього зазначений актив відображається в Балансі (Звіті про фінансовий стан) у повному обсязі, що служить причиною відображення нереальної заборгованості, оскільки не вся вона буде погашена.

Саме таке положення реалізоване нині в МСФЗ (IAS) «Фінансові інструменти», де дебіторська заборгованість обліковується за амортизованою собівартістю. Зокрема, п. 46 указує, що якщо існує ймовірність того, що дебіторська заборгованість не зможе бути погашена в повному обсязі згідно з умовами договору, тоді має місце збиток від знецінювання або визнання безнадійною заборгованістю. Сума збитку в даному разі визначається як різниця між балансовою вартістю активу і дисконтованою вартістю майбутніх грошових надходжень, розрахованих за допомогою ефективної ставки відсотку за фінансовим активом [52].

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що для України є характерним чітке регламентування обліку дебіторської заборгованості П(С)БО на противагу цьому згідно МЗФЗ та МСБО визначають лише загальні правила класифікації, оцінки та визнання дебіторської заборгованості, проте не відображена конкретизація цих аспектів. Такі різні підходи неминуче призводять до виникнення ряду протиріч, зокрема таких як класифікація, оцінка дебіторської заборгованості порядок визначення резерву сумнівних боргів та інше.

Для гармонізації обліку на сучасному етапі глобалізації актуальним є приведення цих протиріч у відповідність.

Подальше дослідження прикладів організації обліку дебіторської заборгованості за кордоном дозволить врахувати позитивні його моменти і застосовувати їх у вітчизняній практиці з урахуванням особливостей національного законодавства.

РОЗДІЛ 2

СТАН ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

2.1. Економічна характеристика діяльності ТОВ «Кам'янець-Подільський комбінат будівельних матеріалів»

Товариство з обмеженою відповідальністю «Кам'янець-Подільський комбінат будівельних матеріалів» розташоване за адресою 32300, Хмельницька обл., місто Кам'янець-Подільський, вул. Нігинське шосе, будинок 2.

Очолює дане підприємство Оліневич Анатолій Іванович який є фактично його власником володіючи 99.81% внеску до зареєстрованого капіталу.

Основними видами діяльності підприємства є виробництво виробів з бетону для будівництва, добування декоративного та будівельного каменю, добування глини та каоліну, будівництво будівель, водопровідні, каналізаційні та протипожежні роботи, будівництво доріг, аеродромів та улаштування поверхні спортивних споруд.

На сьогоднішній день підприємство своїм покупцям пропонує такий асортимент:

- сертифіковане виготовлення пластикових вікон та дверей;
- широкий вибір будівельних матеріалів: піску; цементних розчинів; щебеню; бетону;
- виготовлення різноманітних залізобетонних виробів: панелей; різних видів перекриття та перемичок; фундаментних блоків.

Товариство з обмеженою відповідальністю «Кам'янець-Подільський комбінат будівельних матеріалів» має на балансі виробничі приміщення площею 4320 кв. м., куди виходять формувальню-арматурний цех, бетонно-розчинний вузол, мехмайстерня, відділ технічного контролю. Крім того є дробарний цех, котельня компресорна, столярний цех, матеріальний склад, склад готової продукції, 18 одиниць машин та механізмів, та різне обладнан-

ня; металоформи вібротумби, бункери, бетоноукладачки, грохоти, дробилки, станки та інше.

Звернемо свою увагу на економічні показники діяльності досліджуваного підприємства.

В таблиці 2.2 наведено основні економічні показники діяльності.

Таблиця 2.1

**Економічні показники діяльності
ТОВ «Кам'янець-Подільський комбінат будівельних матеріалів»**

Показники	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	Відхилення 2017 р. від 2014 р., +/-	2017 р. в % до 2014 р.
Вартість основних виробничих фондів (первинна вартість), тис.грн.	11915	12713	12910	13192	1277	110,7
Коефіцієнт придатності основних засобів	0,2158	0,2002	0,1529	0,1202	-0,0956	X
Вартість оборотних коштів, тис.грн.	3210	3756	4379	4747	1537	147,9
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис.грн.	12371	17642	24058	22023	9652	178,0
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), тис.грн.	11478	16622	20585	21635	10157	188,5
Фінансовий результат до оподаткування, тис.грн.	-355	41	1065	-2600	-2245	732,4
Чистий прибуток (збиток), тис.грн.	-355	41	868	-2600	-2245	732,4
Всього витрат, тис.грн.	13371	18557	31230	28109	14738	210,2
в т.ч. матеріальні затрати	9488	13445	23077	19211	9723	202,5
витрати на оплату праці	1288	1023	1671	2657	1369	206,3
відрахування на соціальні заходи	491	372	323	583	92	118,7
амортизація	788	824	774	670	-118	85,0
інші операційні витрати	1316	2893	5385	4988	3672	379,0
Середньооблікова чисельність працюючих, осіб	74	73	74	75	1	101,4

Джерело: узагальнено та опрацьовано автором за даними підприємства

Розглядаючи рівень основних економічних показників діяльності досліджуваного підприємства і розглянемо на сам перед динаміку результатів його діяльності (табл. 2.1, рис.2.1).

Аналізуючи наведені дані можна зробити висновок, що динаміка результативності роботи підприємства є невтішною та неоднозначною.

Так позитивним моментом є поступове зростання чистого доходу від реалізації, який склав 22023 тис.грн. за результатами 2017 р. проти 12371 тис.грн. в 2014 р., при цьому в 2017 р. спостерігається зниження даного показника у порівнянні з попереднім роком.

Крім того впадає у вічі той факт, що собівартість реалізованої продукції зростає з більшими темпами і її зниження в 2017 році в порівнянні з попереднім не спостерігалось.

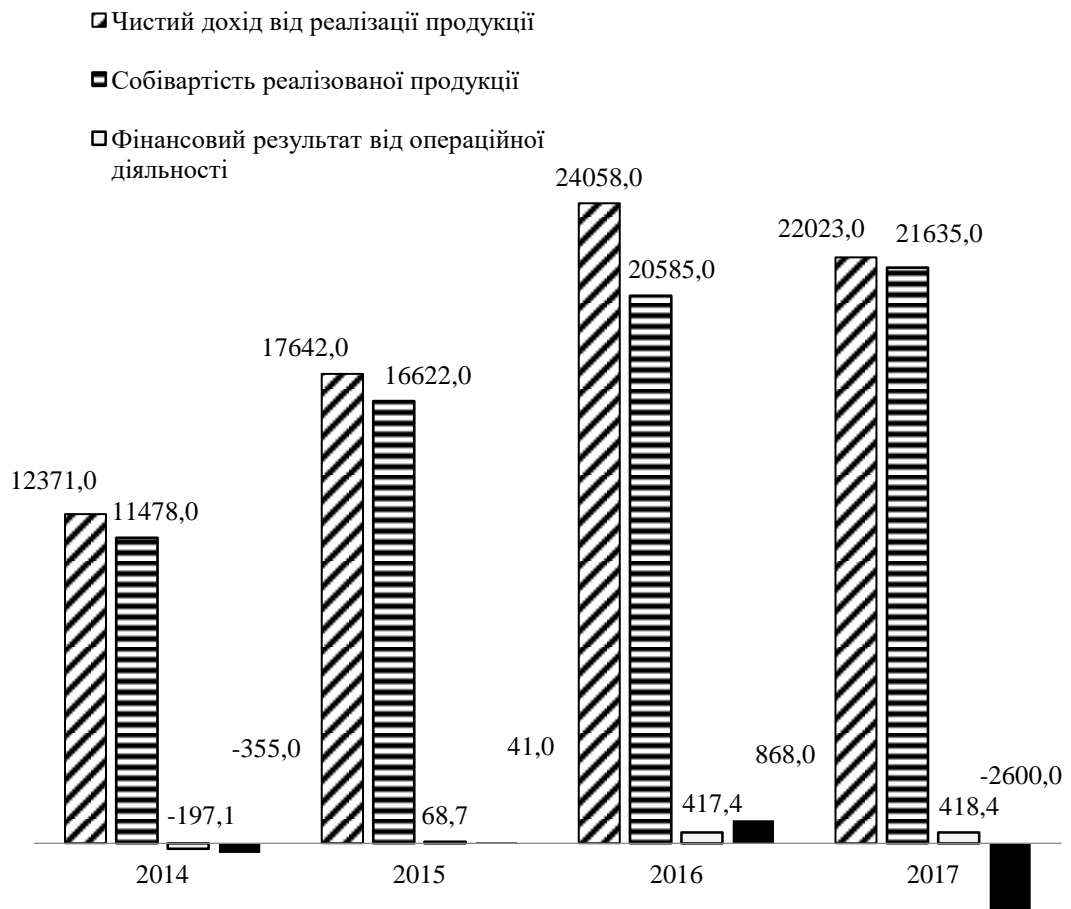

Рис.2.1. Динаміка результатів діяльності, тис.грн.

Джерело: узагальнено та опрацьовано автором за даними підприємства

За таких обставин в аналізованому періоді прослідковується незначний ріст фінансових результатів операційної діяльності. Так, якщо в 2014 р. вона принесла підприємству 197,1 тис.грн. збитку, то за результатами 2017 р. вона є вже прибутковою, з розміром прибутку в сумі 418,4 тис. грн.

Що ж до чистого фінансового результату то позитивна динаміка, яка

намітилась в період 2014– 2016 р.р. коли підприємство стало прибутковим, отримавши в 2016 р. 868 тис.грн. прибутку (проти 355 тис.грн. збитку в 2014 р.), була перервана результатами роботи в 2017 р., який підприємство закрило із збитком в сумі 2600 тис.грн.

Разом з тим підприємство має досить потужну виробничу базу.

Наявність значних виробничих площ підкріплюється і значною кількістю наявного обладнання, яке знаходиться ще в досить пристойному вигляді. Якщо звернути увагу на наявність основних засобів (табл. 2.1, рис.2.2), то слід зазначити, що за аналізований період динаміка зміни первісної вартості основних засобів є незначною.

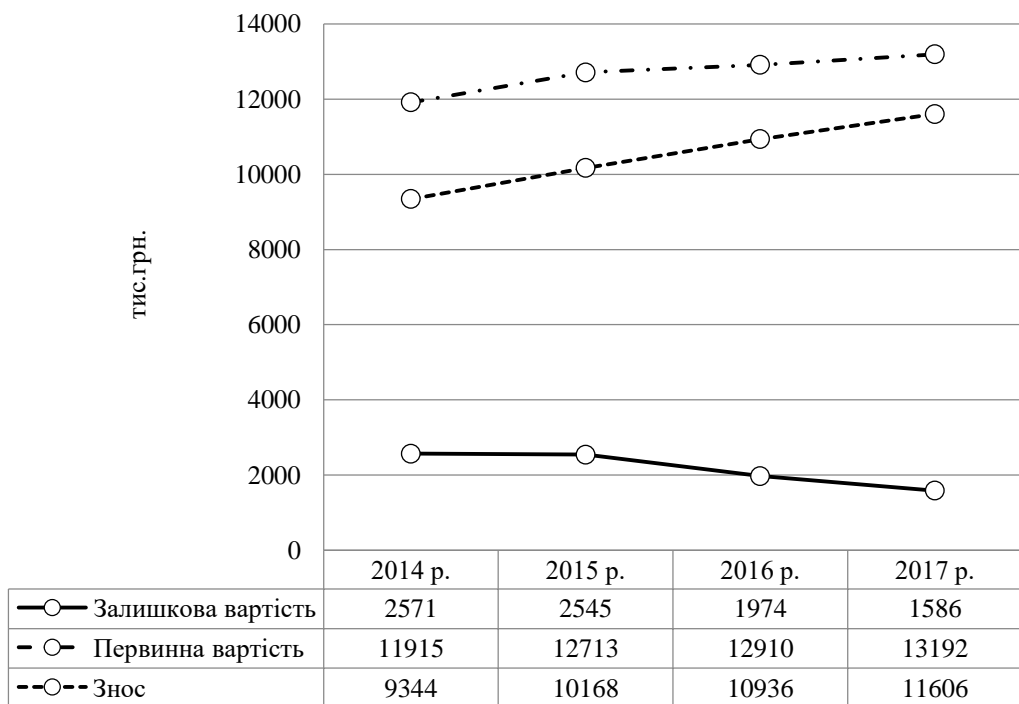

Рис.2.2. Динаміка вартості основних засобів

Джерело: узагальнено та опрацьовано автором за даними підприємства

Так за аналізований період вона зросла на 1277 тис.грн. (або 10,7 %) і склала на кінець 2017 р. 13192 тис.грн. проти 11915 тис.грн.

Проте з іншого боку ми спостерігаємо стабільне зменшення залишкової вартості основних засобів більш стрімкими темпами, адже за аналізований період зменшилась на 985 тис.грн. (або 38,3 %). При цьому коефіцієнт придатності на кінець 2017 р. складає 0,1202 пункти, тобто рівень зносу обладнан-

ня підприємства наближається вже до 90 відсотків, а отже значна частина основних засобів підприємства потребує заміни чи реконструкції.

Одним з основних передумов можливості відновлення продуктивної діяльності підприємства є його фінансовий стан, як одна з найважливіших характеристик виробничо-фінансової діяльності підприємств. Під фінансовим станом підприємства розуміють рівень його забезпеченості відповідним обсягом фінансових ресурсів, необхідних для здійснення ефективної господарської діяльності.

Загалом оцінку фінансового стану в повному обсязі дають 65 показників. Розглянемо частину з них, класично поділивши на: показники рентабельності (збитковості); показники ліквідності балансу; показники ділової активності; показники фінансової стійкості.

Велике значення має оцінка взаємозв'язку фінансового результату з показниками рентабельності (збитковості).

Дохідність підприємства характеризується абсолютними й відносними показниками. Абсолютний показник дохідності - це сума фінансового результату (динаміку його ми вже розглянули). Відносний показник - рівень рентабельності, або у випадку від'ємного фінансового результату – рівня збитковості.

Показники рентабельності (збитковості) розглянемо в табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Аналіз показників рентабельності
ТОВ «Кам'янець-Подільський комбінат будівельних матеріалів»**

Показники	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	Відхилення 2017 р. від 2014 р., +/-
Коефіцієнт рентабельності (збитковості) активів	-0,0523	0,0044	0,0697	-0,3916	-0,3392
Коефіцієнт рентабельності реалізації	0,0722	0,0578	0,1444	0,0176	-0,0546
Операційна рентабельність (збитковості) продаж	-0,0287	0,0023	0,0361	-0,1181	-0,0894
Коефіцієнт рентабельності основної діяльності	0,0778	0,0614	0,1687	0,0179	-0,0599

Джерело: узагальнено та опрацьовано автором за даними підприємства

Загалом усі показники рентабельності (збитковості) за аналізований період погіршилися.

Зокрема збитковість активів сягнула у звітному році 0,3916 пункти проти 0,0523 пунктів у базисному. Тобто кожна вкладена гривня у активи підприємства принесла 33,92 копійки збитку.

Разом з тим операційна діяльність досліджуваного підприємства впродовж усього періоду є прибутковою, хоча і з невисоким рівнем, який має тенденцію до зниження. В 2014 р. рентабельність основної діяльності складала 7,78 %, а за результатами роботи в 2017 р. – лише 1,79, скоротившись на 5,99 відсоткових пункти.

Ситуацію, що склалася з рівнем фінансових результатів, враховуючи негативну динаміку, можна охарактеризувати як незадовільну.

Тепер щодо ліквідності підприємства, тобто його здатності погасити свої зобов'язання за рахунок мобілізації різних груп активів (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

**Аналіз показників ліквідності
ТОВ «Кам'янець-Подільський комбінат будівельних матеріалів»**

Показники	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	Відхилення 2017 р. від 2014 р., +/-
Коефіцієнт поточної ліквідності (коефіцієнт покриття)	0,4834	0,5015	0,3876	0,3049	-0,1784
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,2089	0,1438	0,0474	0,0629	-0,1460
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,0096	0,0113	0,0000	0,0003	-0,0094
Частка оборотних коштів в активах	0,4938	0,5315	0,3771	0,3575	-0,1364
Частка запасів в поточних активах	0,5315	0,6241	0,8016	0,6244	0,0929

Джерело: узагальнено та опрацьовано автором за даними підприємства

Загалом ми спостерігаємо негативну динаміку значення показників даної групи, адже всі показники значно знизилися.

Як свідчить коефіцієнт поточної ліквідності (коефіцієнт покриття) під-

приємство в жодному з років досліджуваного періоду було неспроможним погасити свої зобов'язання навіть за рахунок мобілізації усіх своїх наявних оборотних активів. В усі роки досліджуваного періоду коефіцієнт покриття був меншим одиниці (при умові що оптимальне значення даного показника повинне складати 2 – 2,5), натомість на 31.12.2017 року підприємство може погасити лише 30,49 % наявних зобов'язань.

За умови ж своєчасності проведення розрахунків з дебіторами (індикатор коефіцієнт швидкої ліквідності з оптимальним значенням 0,7-0,8) підприємство в 2014 р. могло погасити 20,89 % зобов'язань, а в 2017 р. лише 6,29 %.

Що ж до миттєвого погашення частини зобов'язань (коефіцієнт абсолютної ліквідності з нормативом 0,2-0,35) то здійснити таку операцію досліджуване підприємство практично не в змозі, так як на кінець 2017 р. поточні зобов'язання підкріплені лише на 0,03 відсотки.

Таким чином можемо зробити висновок, що ТОВ «Кам'янець-Подільський комбінат будівельних матеріалів» в аналізованому періоді є неплатоспроможним.

Щодо ділової активності підприємства, тобто щодо спроможності ТОВ «Кам'янець-Подільський комбінат будівельних матеріалів» використовувати свої ресурси, то розглянемо показними в табл. 2.4.

Дана група показників характеризується рівнем коефіцієнтів оборотності. Стосовно значення цих показників, розрахованих на матеріалах звітності ТОВ «Кам'янець-Подільський комбінат будівельних матеріалів», можна зазначити, що незважаючи на негативні фінансові результати ділова активність його постійно збільшується.

Найбільш помітні позитивні зміни прослідковуються в динаміці коефіцієнту оборотності дебіторської заборгованості який збільшився на 34,4877 пунктів і склав за результатами 2017 року 45,1754 пункти проти 10,6877 в 2014 році.

Інші коефіцієнти оборотності також покращились, однак не так стрімко і збільшення складає від 1,0784 до 8,9304 пунктів.

Таблиця 2.4

**Аналіз ділової активності
ТОВ «Кам'янець-Подільський комбінат будівельних матеріалів»**

Показники	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	Відхилення 2017 р. від 2014 р., +/-
Коефіцієнт оборотності активів	1,8237	1,8890	1,9330	3,3167	1,4930
Коефіцієнт оборотності основних засобів	1,0046	1,3770	1,8434	3,3388	2,3342
Коефіцієнт оборотності оборотних засобів	3,6851	4,4777	5,2770	9,2885	5,6034
Коефіцієнт оборотності матеріально-виробничих запасів	5,6681	5,6789	6,3593	14,5985	8,9304
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	10,6877	23,0916	31,8438	45,1754	34,4877
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	1,7510	1,8780	1,7910	2,8294	1,0784

Джерело: узагальнено та опрацьовано автором за даними підприємства

Загалом же фінансовий стан досліджуваного підприємства вважаємо незадовільним. За обставин, що склалися керівництву ТОВ «Кам'янець-Подільський комбінат будівельних матеріалів» необхідно вжити термінових заходів щодо його покращення. Для цього необхідні додаткові інвестиції з метою оновлення основних засобів, що дозволить освоювати нові види продукції, покращувати її якість та розширювати ринки збуту, що в кінцевому результаті приведе до отримання прибутків та покращення фінансового стану підприємства.

Тепер щодо загальної характеристики організації бухгалтерського обліку на досліджуваному підприємстві.

Бухгалтерський облік здійснюється бухгалтерією підприємства, яку очолює головний бухгалтер, котрий підпорядковується безпосередньо директору. До складу бухгалтерської служби входить:

- головний бухгалтер;
- заступник головного бухгалтера;

Бухгалтера за окремими ділянками (дві посади).

На підприємстві облік автоматизовано за допомогою програмного комплексу «1 С Підприємство 7.7».

Відповідальність за рівень відповідності реєстрів обліку, порядку й способу реєстрації й узагальнення інформації, передбачених цією комп'ютерною програмою, вимогам законодавства, покладається на головного бухгалтера.

Відповідальність за недопущення несанкціонованого доступу до облікової інформації покладається на адміністратора мережі.

Щомісячно складаються журнали-ордера і інші облікові реєстри. Бухгалтерські документи, сформовані за допомогою комп'ютерних програм, підписуються бухгалтером, який відповідає за складання документу.

На підприємстві є визначене місце зберігання (архів) первинних документів та реєстрів бухгалтерського обліку, виготовлених як на паперових, носіях інформації. Строки зберігання визначаються згідно чинного законодавства. Доступ сторонніх осіб до такого приміщення (архіву) без спеціального на те дозволу заборонений.

На досліджуваному підприємстві для внутрішньої регламентації обліку розроблено цілу низку документів:

Наказ про облікову політику № 1 від 03.01.2017 р;

Штатний розпис № 3 від 03.01.2017 р;

Робочий план рахунків із використанням рахунків першого, другого та третього порядку (додаток до наказу про облікову політику);

Перелік посадових осіб, яким дозволено отримувати та видавати товарно-матеріальні цінності (додаток до наказу про облікову політику);

Посадові інструкції працівників бухгалтерії та інші.

Загалом організація обліку на ТОВ «Кам'янець-Подільський комбінат будівельних матеріалів» знаходиться на достатньому рівні.

2.2. Організація обліку дебіторської заборгованості за реалізовану продукцію

Різносторонні завдання господарського керівництва та контролю потребують своєчасної і всебічної інформації про склад засобів і джерел їх формування, господарські процеси і фінансові результати діяльності підприємства.

Основним призначенням сфери матеріального виробництва є виробництво суспільно необхідного продукту. Створення цього продукту спостерігається в процесі виробництва. За виробництвом продукції відбувається процес реалізації.

Об'єктом бухгалтерського обліку в процесі реалізації є: обсяг реалізованої продукції, витрати, пов'язані з реалізацією, фінансовий результат від реалізації, а також розрахунки з покупцями (за реалізовану продукцію), бюджетом (за податками), банками (по кредитах) та іншими господарюючими суб'єктами, що виникають в процесі реалізації.

Протягом періоду від моменту відвантаження до моменту надходження платежу засоби підприємства знаходяться у вигляді дебіторської заборгованості.

Поточна дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги визначається активом одночасно з визначенням доходу від реалізації товарів, виконаних робіт, наданих послуг і оцінюється за первинною вартістю. У разі відстрочення платежу з утворенням від цього різниці між справедливою вартістю дебіторської заборгованості та номінальною сумою грошових коштів (їх еквівалентів), що підлягають отриманню за товари, така різниця визначається дебіторською заборгованістю за нарахованими доходами (процентами) в період її нарахування.

У балансі поточна дебіторська заборгованість поділяється на заборгованість покупців і замовників та іншу поточну дебіторську заборгованість.

Покупці – це фізичні або юридичні особи, які купують товари (роботи, послуги).

Замовники – це учасники договору, на підставі замовлення яких виготовляється конкретна продукція, надаються послуги, виконуються роботи іншим учасником договору.

Порядок і форми розрахунків між постачальником і покупцем визначаються у господарських договорах. Бухгалтер повинен звернути увагу на відповідальність істотних умов договору вимогам чинного законодавства.

Насамперед звернемо свою увагу на загальну схему організації бухгалтерського обліку розрахунків з покупцями і замовниками (рис.2.3).

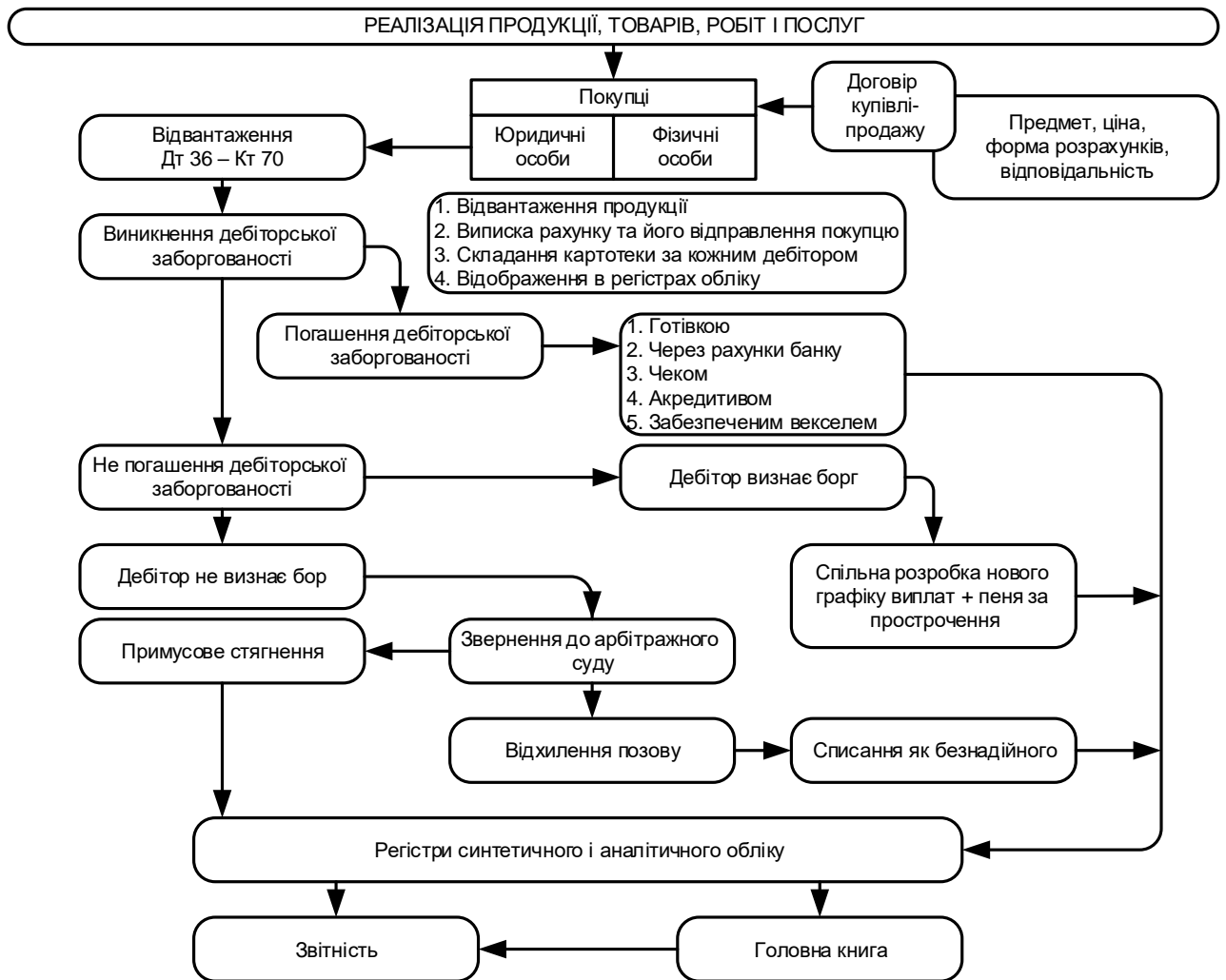

Рис. 2.3. Загальна схема організації бухгалтерського обліку розрахунків з покупцями і замовниками

Джерело: узагальнено та складено автором

Основними джерелами інформації щодо розрахункових відносин з покупцями і замовниками слугують первинні документи з обліку розрахунків. Перелік первинних документів з обліку розрахунків наведено в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Первинні документи з обліку розрахунків

Розрахунки з вітчизняними покупцями	Розрахунки з іноземними покупцями
	Виникнення заборгованості
<ul style="list-style-type: none"> • накладні; • рахунки-фактури; • рахунки; • акт прийнятих робіт, послуг; 	<ul style="list-style-type: none"> • комерційні документи (рахунки-фактури); • транспортні накладні; • платіжні документа на перерахування сум митних платежів та інших податків на рахунки митних установ;

• податкові накладні; • товарно-транспортні накладні	• розрахунки бухгалтерів про наявність курсових різниць
	Погашення заборгованості
Виписки банку, прибутковий касовий ордер, векселі	Виписки банку, векселі

Джерело: узагальнено та складено автором

Облік розрахунків з покупцями і замовниками ведеться на рахунках класу 3 «Кошти, розрахунки та інші активи».

Рахунок 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» призначений для узагальнення інформації про розрахунки з покупцями та замовниками за відвантаженою продукцією, товари, виконані роботи й послуги, крім заборгованості, яка забезпечена векселем, а також узагальнюється інформація про розрахунки з учасниками промислово-фінансової групи.

Рахунок 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» може мати такі субрахунки:

361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»

362 «Розрахунки з іноземними покупцями»

363 «Розрахунки з учасниками ПФГ»

За дебетом рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» відображається продажна вартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг (у тому числі на виконання бартерних контрактів), яка включає податок на додану вартість, акцизи та інші податки, збори (обов'язкові платежі), що підлягають перерахуванню до бюджетів та позабюджетних фондів та включені у вартість реалізації, за кредитом - сума платежів, які надійшли на рахунки підприємства в банківських установах, у касу, та інші види розрахунків. Сальдо рахунку відображає заборгованість покупців та замовників за одержаною продукцією (роботи, послуги).

На досліджуваному підприємстві за відсутності об'єктів обліку по другому та третьому субрахунках облік ведуть в загальному по рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» без поділу на субрахунки.

Аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками ведеться за кожним покупцем та замовником за кожним пред'явленим до сплати рахунком.

При розрахунках з покупцями і замовниками нормативними документами передбачається створення резерву сумнівних боргів з метою відображення в балансі дебіторської заборгованості за товари, роботи та послуги за чистою вартістю реалізації. Стандартом 10 «Дебіторська заборгованість» та рахунковим планом створення даного резерву повинно відобразитися на регулюючому, контрарному, контрактивному рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів». На досліджуваному підприємстві створення даного резерву не практикується, а відтак рахунок 38 «Резерв сумнівних боргів не застосовують».

Звернемо тепер увагу на порядок відображення стану розрахунків з покупцями і замовниками на рахунках бухгалтерського обліку.

При цьому розглянемо дві типові для досліджуваного підприємства ситуації: розрахунки за умови отримання попереднього авансу та розрахунки на умовах послідувочої оплати.

Розглядаючи кореспонденцію рахунків, якою оформляють розрахунки з покупцями і замовниками порівнюємо її з типовою.

Кореспонденція рахунків має наступний вигляд (табл.2.6).

Як видно з даних наведених у таблиці 2.6 даних на досліджуваному підприємстві уся складена кореспонденція рахунків відповідає типовій.

Таблиця 2.6

**Відображення операцій по розрахунках з покупцями
на умовах отримання попереднього авансу**

№ п/п	Зміст операції	Сума, грн.	Типова кореспонденція рахунків		Кореспонденція складена на підприємстві	
			Дебет	Кредит	Дебет	Кредит
1	2	3	4	5	4	5
1	Одержано аванс від покупців та замовників	1442,47	311 “Поточні рахунки в національній валюті”	681 “Розрахунки за одержаними авансами”	311 “Поточні рахунки в національній валюті”	36 “Розрахунки з покупцями і замовниками”
2	Нараховано податкові зобов'язання з	240,41	643 “Податкові зобов'язання з	641 “Розрахунки за податка-	643 “Податкові зобов'язання з	641 “Розрахунки за податка-

№ п/п	Зміст операції	Сума, грн.	Типова кореспонденція рахунків		Кореспонденція складена на підприємстві	
			Дебет	Кредит	Дебет	Кредит
1	2	3	4	5	4	5
	ПДВ, і відображено податкові розрахунки		бов'язання”	ми”	бов'язання”	ми”
3	Визнано доходи по завершенню проведених робіт одночасно із визнанням дебіторської заборгованості	1442,47	36 “Розрахунки з покупцями і замовниками”	703 “Доходи від реалізації робіт, послуг”	36 “Розрахунки з покупцями і замовниками”	703 “Доходи від реалізації робіт, послуг”
4	Списання авансу	1442,47	681 “Розрахунки за одержаними авансами”	36 “Розрахунки з покупцями і замовниками”	-	-
5	Списано суму ПДВ на доход і закрито податкові розрахунки з ПДВ	240,41	703 “Доходи від реалізації робіт, послуг”	643 “Податкові зобов'язання”	703 “Доходи від реалізації робіт, послуг”	643 “Податкові зобов'язання”
6	Списано витрати по виконаних роботах в реалізацію	973,71	903 “Собівартість реалізованих робіт і послуг”	23 “Виробництво”	903 “Собівартість реалізованих робіт і послуг”	23 “Виробництво”
7	Списано на фінансові результати собівартість виконаних робіт і послуг	973,71	791 “Результати основної діяльності”	903 “Собівартість реалізованих робіт і послуг”	791 “Результати основної діяльності”	903 “Собівартість реалізованих робіт і послуг”
8	Списано на фінансові результати доходи від реалізації робіт і послуг	1202,06	703 “Доходи від реалізації робіт, послуг”	791 “Результати основної діяльності”	703 “Доходи від реалізації робіт, послуг”	791 “Результати основної діяльності”

Джерело: узагальнено та складено автором на основі даних підприємства

Доречно також відмітити і про той факт, що дотримуючись вимог чинного податкового законодавства підприємство в момент отримання авансу (перша подія проведення операції) визнає податкові зобов'язання дебетуючи рахунок 643 «Податкові зобов'язання» та кредитує рахунок 641 «Розрахунки за податками». Коли ж визнається факт здійснення операції з реалізації рахунок 643 «Податкові зобов'язання» закривається в кореспонденції з дебетом рахунку 70 «Доходи від реалізації».

Таблиця 2.7

**Відображення операцій по розрахунках з покупцями
на умовах відстрочки платежу**

№ п/п	Зміст операції	Сума, грн.	Типова кореспонденція рахунків		Кореспонденція складена на підприємстві	
			Дебет	Кредит	Дебет	Кредит
1	2	3	4	5	4	5
1	Визнано доходи по реалізації продукції із визнанням дебіторської заборгованості	10337,1	36 “Розрахунки з покупцями і замовниками”	701 “Доходи від реалізації продукції”	36 “Розрахунки з покупцями і замовниками”	701 “Доходи від реалізації продукції”
2	Списано суму ПДВ на доход	1722,844	701 “Доходи від реалізації продукції”	641 “Розрахунки за податками”	701 “Доходи від реалізації продукції”	641 “Розрахунки за податками”
3	Списано собівартість реалізованої продукції	7575,965	901 “Собівартість реалізованої продукції”	27 “Продукція сільського господарства”	901 “Собівартість реалізованої продукції”	27 “Продукція сільського господарства”
4	Одержано оплату від покупців	10337,1	311 “Поточні рахунки в національній валюті”	681 “Розрахунки за авансами одержаними”	311 “Поточні рахунки в національній валюті”	681 “Розрахунки за авансами одержаними”
5	Списано на фінансові результати собівартість продукції	1722,844	791 “Результати основної діяльності”	901 “Собівартість реалізованої продукції”	791 “Результати основної діяльності”	901 “Собівартість реалізованої продукції”
6	Списано на фінансові результати доходи від реалізації	8614,258	701 “Доходи від реалізації продукції”	791 “Результати основної діяльності”	701 “Доходи від реалізації продукції”	791 “Результати основної діяльності”

Джерело: узагальнено та складено автором на основі даних підприємства

Якщо ж розрахунки з покупцями здійснюються на умовах відстрочки платежу, то кореспонденція рахунків буде дещо спрощеною в порівнянні з попереднім варіантом внаслідок скорочення кількості задіяних рахунків (табл.2.7)

Щодо відображення інформації про стан розрахунків з покупцями і замовниками в регістрах бухгалтерського обліку то враховуючи стан комп'ютеризації бухгалтерського обліку на досліджуваному підприємстві загальну схему взаємозв'язку регістрів та первинних документів можна уявити у вигляді схеми (рис. 2.4).

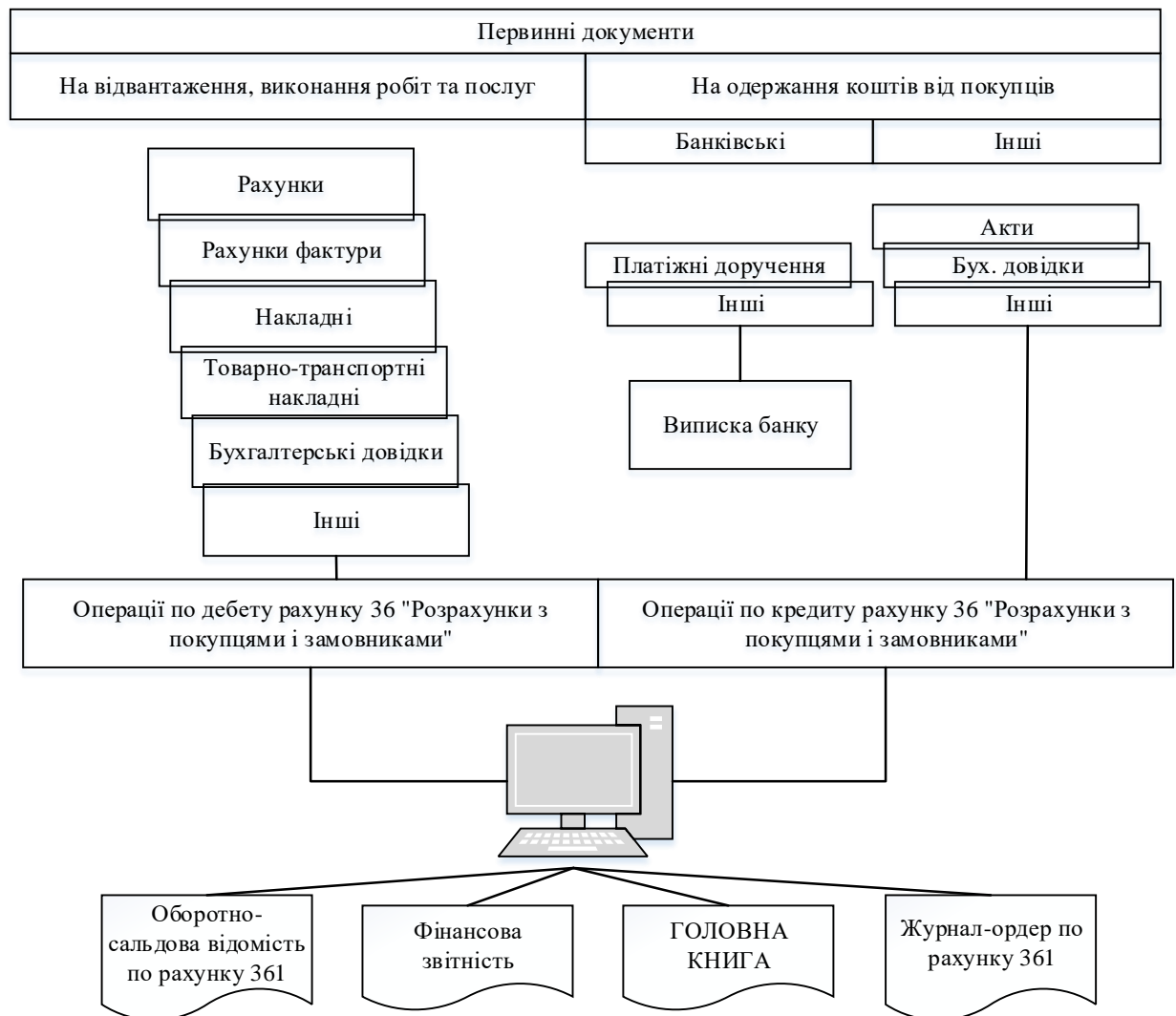

Рис.2.4. Загальна схема взаємозв'язку документів і реєстрів бухгалтерського обліку з розрахунків з покупцями і замовниками на ТОВ «Кам'янець-Подільський комбінат будівельних матеріалів»

Джерело: узагальнено та складено автором на основі даних підприємства

Наведемо деякі пояснення так на досліджуваному підприємстві первинні документи оформляються за допомогою ПЕОМ і одразу інформація опрацьовується в програмному комплексі «1 С Підприємство 7.7». зовнішні документи потребують додаткового опрацювання та реєстрації інформації.

В кінці місяця опрацьована інформація виводиться на друк для подальшого зберігання в архіві підприємства як підтверджуюча документація.

2.3. Організація обліку позареалізаційної дебіторської заборгованості

До позареалізаційної дебіторської заборгованості можна віднести заборгованість по розрахунках з підзвітними особами, по розрахунках з відшкодування заподіяного збитку та іншу.

Операції з відображення в обліку розрахунків з підзвітними особами - звичні, можна сказати повсякденні для бухгалтерів підприємств усіх форм власності і видів діяльності.

Водночас розрахунки з підзвітними особами зачіпають досить широке коло операцій - з готівковими коштами.

Розглянемо спочатку, хто для підприємства є підзвітною особою.

Підзвітна особа - довірена особа підприємства, якій підприємство надає такий статус (статус (лат. status) - правове становище, стан).

Виконання обов'язків підзвітної особи передбачає здійснення таких операцій:

- отримання завдання;
- отримання грошового авансу для оплати витрат, пов'язаних з виконанням отриманого завдання. Підзвітній особі також можуть бути видані розрахункова чекова книжка для розрахунків з партнерами і довіреність на отримання цінностей;
- скерування на інше (інші) підприємство для виконання завдання (одержання цінностей, послуг, робіт і, при потребі, їх оплата) в тому ж населеному пункті, в якому розташоване підприємство, місце основної праці підзвітної особи, або поза місцем основної роботи, тобто під час службового відрядження;
- оформлення документів на отримання цінностей, послуг, робіт і їх оплату, з позначенням у документах реквізитів підприємства, яке скерувало (відрядило) підзвітну особу;

- передача цінностей матеріально відповідальній особі свого підприємства, а документів на їх отримання і оплату - в бухгалтерію. Якщо працівник був відряджений, то в цьому випадку в бухгалтерію здаються документи, які підтверджують його витрати на відрядження (квитки, квитанції та ін.);

- складання звіту про використання одержаних грошових коштів і врегулювання грошових відносин, що виникли (повернення залишку невикористаних за призначенням готівкових коштів, отримання додаткових готівкових коштів на покриття визнаної обґрунтованою перевитрати та ін.).

У відрядження може бути відправлена фізична особа, з якою відносини підприємства регулюються трудовим договором (угодою, контрактом) на постійній основі або як зі сумісником.

У бухгалтерському обліку можливе формування заборгованості як підзвітної особи, так і підприємства перед такою особою.

Відповідно до ст. 134 Кодексу законів про працю передбачається повна майнова відповідальність працівника стосовно майна підприємства, переданого працівнику під звіт.

Набуття статусу підзвітної особи може входити в його службові обов'язки, може поєднуватися з матеріальною відповідальністю. Такий статус може визначатися службовими обов'язками такої особи.

Основні операції із розрахунків з підзвітними особами на ТОВ «Кам'янець-Подільський комбінат будівельних матеріалів» подані в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Послідовність операцій із розрахунків з підзвітною особою підприємства

Операції	Основні первинні документи, що оформляються під час здійснення операцій з підзвітними особами
1. Отримання завдання підзвітною особою для цього підприємства	Затвердження списку осіб, які одержують готівкові кошти на господарські потреби. Оформлення відносин працівника з підприємством, працівник - член керівного органу - наказ про оформлення розрахунків з підзвітними особами. Усне або письмове розпоря-

Операції	Основні первинні документи, що оформляються під час здійснення операцій з підзвітними особами
	дження, наказ про службове відрядження. Оформлення, при необхідності, довіреності підприємства. Затвердження розрахунку суми необхідних грошових коштів для виконання завдання.
2. Отримання авансу для оплати витрат	Витратний касовий ордер з вказівкою мети витрачання коштів або платіжна відомість. Реєстрація в журналі контролю підзвітних сум
3. Скерування працівника на інше підприємство	Придбання проїзних документів, оформлення документів на перевезення багажу або іншого вантажу та інших документів, необхідних для проїзду до місця призначення відрядження
4. Оформлення документів на отримані ТМЦ, роботи або послуги на іншому підприємстві: - передача отриманої під звіт готівки на оплату ТМЦ, робіт або послуг; - отримання ТМЦ, робіт або послуг; - виконання завдання із службового відрядження	Оформлення квитанцій (в тому числі до прибуткового касового ордера), касового чека, акта закупівлі, товарного чека, накладної на відпускання ТМЦ, акта купівлі-продажу, акта виконаних робіт, товаротранспортної накладної, податкової накладної. Виконання передбачених завданням дій на іншому/інших підприємствах. Можливе на даному етапі отримання перерахованої заробітної плати відрядженою особою за його заявою
5. Повернення працівника з відрядження. Передача ТМЦ матеріально відповідальній особі свого підприємства: - передача документів на їх отримання і оплату в бухгалтерію підприємства; - передача документів, що підтверджують витрати на відрядження підзвітної особи в бухгалтерію п	Придбання проїзних документів, оформлення документів на перевезення багажу або іншого вантажу й інших документів, необхідних для проїзду від місця відрядження до місця постійної роботи відрядженого працівника. Акт приймання, прибутковий ордер, авансовий звіт і передача з ними всіх супровідних документів, що підтверджують витрати, в бухгалтерію і/або на склад
6. Складання звіту про використання одержаних грошових коштів: - складання звіту про виконання завдання; - затвердження авансового звіту підписом керівника; - отримання перевитраченої готівки або повернення невитраченої готівки; - бухгалтерські операції із розрахунків з підзвітною особою	Звіт про виконану роботу у відрядженні. Затвердження і відображення по кредиту субрахунка 372 "Розрахунки з підзвітними особами" авансового звіту підзвітної особи. Повний розрахунок з підзвітною особою з авансового звіту і в зв'язку з цим оформлення прибуткового (на повернення невикористаних грошових коштів) або витратного (на покриття зробленої і визнаної перевитрати грошових коштів підзвітною особою) касового ордера. Відображення здійснених операцій бухгалтерськими проведеннями

Джерело: узагальнено та складено автором

На досліджуваному підприємстві розрахунки з підзвітними особами є двох видів: закупівля за готівку матеріальних цінностей - авансовий звіт

складає особа в день придбання таких матеріалів та відрядження, які здійснюються лише на території України.

Щодо обліку розрахунків по відрядженнях то слід зазначити, що максимальний термін відрядження в межах України не повинен перевищувати 30 календарних днів, в практиці підприємства основна маса відряджень не перевищує 5 календарних днів.

Стосовно відряджень цікавим моментом є визначення та виплата працівникам так званих добових.

Добові для відряджень по Україні встановлені в розмірі не більш ніж 0,1 розміру мінзарплати, визначеної станом на 1 січня податкового року, за кожен день відрядження (пп. «а» пп. 170.9.1 ПКУ) [60].

Оскільки з 01 січня 2018 року мінімальна зарплата встановлена на рівні 3723 грн (ст. 8 Закону України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» від 07.12.2017 р. № 2246-VIII), — максимальний розмір неоподатковуваних добових у 2018 році становить не більш ніж 372,30 грн за добу. У 2017 році максимальний розмір добових по Україні становив 320 грн за добу.

На підприємстві чітко дотримуються цих граничних сум і виплат понад них не практикують.

Однією з особливостей взаємовідносин на підприємстві з підзвітними особами є той факт, що кошти в підзвіт як правило не видають, а працівник використовує власні кошти які йому в послідууючому компенсують при пред'явленні авансового звіту та доданих до нього оправдовуючих документів. При цьому компенсація проведених витрат здійснюється готівкою.

За таких обставин кореспонденція рахунків з обліку розрахунків з підзвітними особами на ТОВ «Кам'янець-Подільський комбінат будівельних матеріалів» не вирізняється різноманітністю і наведена в таб. 2.8.

Таблиця 2.8

Відображення операцій з розрахунків з підзвітними особами

№ п/п	Зміст операції	Сума, грн.	Типова кореспонденція рахунків		Кореспонденція складена на підприємстві	
			Дебет	Кредит	Дебет	Кредит

1	2	3	4	5	4	5
	Придбано запчастини за готівку	958,00	207 «Запасні частини»	372 «Розрахунки з підзвітними особами»	207 «Запасні частини»	372 «Розрахунки з підзвітними особами»
	Придбано за готівку малоцінні та швидкозношувані предмети	245,00	22 «Малоцінні та швидкозношувані предмети»	372 «Розрахунки з підзвітними особами»	22 «Малоцінні та швидкозношувані предмети»	372 «Розрахунки з підзвітними особами»
	Понесено витрати на відрядження	1840,00	92 «Адміністративні витрати»	372 «Розрахунки з підзвітними особами»	92 «Адміністративні витрати»	372 «Розрахунки з підзвітними особами»
	Компенсовано працівникам витрати за затвердженими авансовими звітами	3043,00	372 «Розрахунки з підзвітними особами»	30 «Готівка»	372 «Розрахунки з підзвітними особами»	30 «Готівка»

Джерело: узагальнено та складено автором на основі даних підприємства

Щодо порядку відображення даних операцій, то інформація з прийнятих та затверджених авансових звітів фіксується за допомогою ПЕОМ і в кінці місяця на друк виводять універсальну документацію аналогічно попередньо розглянутій ділянці обліку розрахунків з дебіторами.

При виявленні нестачі товарно-матеріальних цінностей на складі підприємства або місці їхньої експлуатації (використання) вся відповідальність у першу чергу покладається на матеріально відповідальну особу.

Такі факти мали неодноразове місце в практиці діяльності ТОВ «Кам'янець-Подільський комбінат будівельних матеріалів» в аналізованому періоді.

Претензія щодо факту нестачі ТМЦ пред'являється до МВО, у випадку якщо сума такої нестачі перевищує встановлені норми природного убутку.

Не залежно від способу доказу вини на підприємстві, у момент виявлення нестачі, повинен бути складена інвентаризаційний опис, а на підставі його даних повинен бути складений акт, у якому повинні бути вказані фактичні дані про нестачу в кількісному і вартісному вимірнику.

У випадку якщо МВО не згідна з висновками зазначеними в акті, то в такому випадку, вона зобов'язано в акті вказати причини незгоди.

При цьому директор підприємство має можливість погодитися з зазначеними МВО причинами і зняти обвинувачення з МВО, чи дати вказівку про передачу матеріалів суд.

У випадку якщо МВО винним себе не визнає і судом відмовлено в позові, особа, до якого пред'являлися претензії, винним не визнається і відповідальність з його знімається.

І так, якщо провина МВО не доведена чи відповідальність з нього знята, то всі збитки від нестачі підприємством відносяться на витрати. У випадку якщо провина доведена, то працівники бухгалтерії повинні розрахувати суму розміру збитку, що підлягає до відшкодування.

У залежності від ТМЦ, сума розмірів збитків розраховується згідно:

1) "Порядку визначення розміру збитків від розкрадання, недостачі, знищення (псування) матеріальних цінностей", затвердженого постановою КМУ від 22.01.96 р. № 116 [61];

2) Закону України "Про визначення розміру збитків, заподіяних підприємству, установі, організації крадіжкою, знищенням (псуванням), чи нестачею втратою дорогоцінних металів, дорогоцінних каменів і валютних цінностей" від 06.06.95 р. № 217/95-ВР [32].

У більшості випадків на підприємствах нестачі стосуються ТМЦ, тому на них ми і зупинимося.

Сума відшкодування визначається шляхом розрахунку за формулою:

$$P = ((B - A) \times I_{\text{інф.}} + \text{ПДВ} + A3) \times 2, \quad (2.1)$$

де:

P - це сума збитку, що відшкодовується винною особою;

B - балансова вартість ТМЦ згідно даних бухобліку, по яких виникла нестача. Для оборотних матеріальних активів, а саме для сировини і матеріалів, ця величина дорівнює первісній вартості. Для готової продукції і незавершеного виробництва, а так само напівфабрикатів власного виробництва балансова вартість визначається на рівні її фактичної собівартості. Для необоротних матеріальних активів (зокрема, для об'єк-

тів основних засобів) така вартість приймається на рівні первісної їхньої вартості.;

А - сума нарахованої амортизації в бухобліку (даний показник використовується лише в тому випадку, якщо ТМЦ підлягають амортизації);

Інф. - індекс інфляції, що склався в проміжок часу між датою придбання і датою виявлення нестачі ТМЦ (він визначається як похідна щомісячних індексів інфляції згідно даних Мінстату).

ПДВ - суму ПДВ, що була віднесена до складу податкового кредиту при придбанні ТМЦ, яких бракує. Для оборотних ТМЦ сума податку визначається як величина, що дорівнює 20 % балансової вартості таких активів. Для необоротних матеріальних активів сума ПДВ визначається як величина, рівна 20 % залишкової вартості таких активів за мінусом амортизації.

Аз - сума акцизного збору для продукції, із суми продажу якої стягується акцизний збір. Застосовується підприємствами-виробниками при розрахунку суми відшкодування збитків, понесених у зв'язку з нестачею готової (підакцизної) продукції на складі. На досліджуваному підприємстві немає місця.

2 - коефіцієнт перерахунку. В залежності від виду ТМЦ даний коефіцієнт може бути від 1,5 до 50 .

Згідно П(С) БО 16 «Витрати» [56] сума збитків, понесених підприємством у зв'язку з нестачею або псуванням ТМЦ, відноситься до складу витрат. У залежності від класу активу, до якого належали відсутні ТМЦ, сума понесених збитків списується:

а) на рахунок 949 "Інші витрати операційної діяльності", якщо ТМЦ належали до оборотних активів;

б) на рахунок 977 "Інші витрати звичайної діяльності", якщо ТМЦ належали до необоротних активів.

У той же час сума нестачі повинна бути відображена на позабалансовому рахунку 072 "Невідшкодовані нестачі і втрати від псування цінностей"

Сума збитків, понесених підприємством у зв'язку з нестачею ТМЦ, списується на витрати в тому звітному періоді, у якому така нестача була виявлена.

Якщо винна особа, що несе відповідальність за відшкодування збитків, здійснює таке відшкодування, наприклад, вносить гроші в касу, то така операція відображається як дохід, що дорівнює сумі відшкодування. Аналогічно витратам, у залежності від класу активу, до якого належали ТМЦ, доходи відображаються:

а) на рахунок 719 "Інші доходи від операційної діяльності", у випадку, якщо відсутні ТМЦ належали до оборотних активів;

б) на рахунок 746 "Інші доходи від звичайної діяльності", у випадку, якщо ТМЦ, яких не дістає, належали до необоротних активів.

Одночасно з визнанням доходу, сума нестачі, що відображена на рахунку 072, повинна бути списана в тій частині, що відповідає сумі здійсненого відшкодування.

Якщо винна особа не виявлена, то сума нестачі повинна враховуватися на позабалансовому рахунку протягом - трьох років.

У відповідності зі ст. 3 Закону. № 217 і п. 10 Порядку № 116, із сум, стягнених з винних осіб, здійснюється відшкодування збитків, заподіяних підприємству. Після фактичного одержання суми відшкодування від винної особи сума, що перевищує суму збитків, понесених підприємством, повинна бути перерахована в бюджет

В обліку підприємства відображали дані операції наступним чином (табл. 2.9):

Таблиця 2.9

**Кореспонденція рахунків з відображення
відшкодування завданих збитків**

№ п/п	Зміст операції	Сума, грн.	Типова кореспонденція рахунків		Кореспонденція складена на підприємстві	
			Дебет	Кредит	Дебет	Кредит

№ п/п	Зміст операції	Сума, грн.	Типова кореспонденція рахунків		Кореспонденція складена на підприємстві	
			Дебет	Кредит	Дебет	Кредит
1	Списана вартість матеріалів, яких не достає	2000,00	949 «Інші витрати операційної діяльності»	201 «Сировина і матеріали»	949 «Інші витрати операційної діяльності»	201 «Сировина і матеріали»
2	Відображено суму нестачі на позабалансовому рахунку	2000,00	072 «Невідшкодовані нестачі і втрати від псування цінностей»		072 «Невідшкодовані нестачі і втрати від псування цінностей»	
3	Списані витрати, пов'язані з нестачею на МВО	2000,00	375 «Розрахунки по відшкодуванню завданих збитків»	947 «Нестачі і втрати від псування цінностей»	375 «Розрахунки по відшкодуванню завданих збитків»	947 «Нестачі і втрати від псування цінностей»
4	Внесено суму відшкодування в касу підприємства	4960,00	30 «Готівка»	719 «Інші доходи від операційної діяльності»	30 «Готівка»	719 «Інші доходи від операційної діяльності»
5	Списано суму нестачі з позабалансового рахунку	2000,00		072 «Невідшкодовані нестачі і втрати від псування цінностей»		072 «Невідшкодовані нестачі і втрати від псування цінностей»
6	Відображено суму відшкодування збитків винною особою	4960,00	791 «Результат операційної діяльності»»	375 «Розрахунки по відшкодуванню завданих збитків»	791 «Результат операційної діяльності»»	375 «Розрахунки по відшкодуванню завданих збитків»
7	Відображено суму відшкодування, що підлягає перерахуванню в бюджет	2960,00	716 «Відшкодування раніше списаних активів»	642 «Розрахунки за обов'язковими платежами»	716 «Відшкодування раніше списаних активів»	642 «Розрахунки за обов'язковими платежами»
8	Перераховано суму відшкодування в бюджет	2960,00	642 «Розрахунки за обов'язковими платежами»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»	642 «Розрахунки за обов'язковими платежами»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»

Джерело: узагальнено та складено автором на основі даних підприємства

Інформація щодо розрахунків з відшкодування заподіяних збитків на досліджуваному підприємстві обробляється в загальному порядку, при цьому беремо до уваги той факт, що інформація по операціях які оформлені первинними документами за допомогою ПЕОМ фіксується автоматично, а інша

заноситься окремо на підставі таких документів як бухгалтерська довідка сформована з даних актів, рішень та іншого.

Крім того на досліджуваному підприємстві мають місце і інші різні за своїм економічним змістом розрахунки з юридичними та фізичними особами. До категорії дебіторів, які відносяться до інших відносяться: розрахунки з дебіторами по різним наданим послугам, розрахунки з дебіторами з оренди приміщення, розрахунки з дебіторами по експлуатаційним послугам. Для відображення таких операцій призначено субрахунок 377 «Розрахунки з іншими дебіторами».

Таблиця 2.10

**Кореспонденція рахунків з обліку розрахунків з іншими дебіторами на
ТОВ «Кам'янець-Подільський комбінат будівельних матеріалів»**

№ п/п	Зміст операції	Сума, грн.	Типова кореспонденція рахунків		Кореспонденція складена на підприємстві	
			Дебет	Кредит	Дебет	Кредит
1	2	3	4	5	4	5
	Нараховуємо дохід за користування автобусом	1287,26	377 «Розрахунки з іншими дебіторами»	703 «Доходи від реалізації робіт, послух»	377 «Розрахунки з іншими дебіторами»	703 «Доходи від реалізації робіт, послух»
	Нараховуємо ПДВ	214,54	703 «Доходи від реалізації робіт, послух»	64 «Розрахунки за податками та платежами»	703 «Доходи від реалізації робіт, послух»	64 «Розрахунки за податками та платежами»
	Нараховуємо плату за оренду приміщень	6288,40	377 «Розрахунки з іншими дебіторами»	713 «Дохід від операційної оренди активів»	377 «Розрахунки з іншими дебіторами»	713 «Дохід від операційної оренди активів»
	Нараховуємо ПДВ	47,88	703 «Доходи від реалізації робіт, послух»	64 «Розрахунки за податками та платежами»	703 «Доходи від реалізації робіт, послух»	64 «Розрахунки за податками та платежами»

Джерело: узагальнено та складено автором на основі даних підприємства

Щодо бухгалтерських записів з обліку розрахунків з іншими дебіторами, які складаються на ТОВ «Кам'янець-Подільський комбінат будівельних матеріалів», то вони є фактично типовими табл.2.10.

Можна зазначити, що кореспонденція рахунків по рахунку 377 «Розрахунки з іншими дебіторами» дуже схожа до кореспонденції по рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і підрядниками, яку було більш детально розглянуто вище.

Аналітичний облік на рахунку 377 «Розрахунки з іншими дебіторами» ведеться за кожним дебітором, видами заборгованості, термінами її виникнення та погашення.

Заборгованість, що відображається на цьому рахунку, включає в себе різні за своїм економічним змістом розрахунки з юридичними та фізичними особами.

Документальне оформлення операцій за даним субрахунком на досліджуваному підприємстві аналогічне до операцій з розрахунків з покупцями і замовниками.

2.6. Вдосконалення організації обліку дебіторської заборгованості

Як уже зазначалось в попередніх розділах, важливе значення для організації розрахункового процесу має дотримання договірної дисципліни. З метою підвищення контролю за порядком складання та виконання договорів, вважаємо за доцільне, рекомендувати керівнику видавати розпорядження по підприємству щодо обов'язкового узгодження змісту договору з головним бухгалтером (шляхом запису слова «узгоджено» та проставленням підпису головного бухгалтера і дати узгодження) та наданні одного примірника договору до бухгалтерії. Після виконання договору на першій його сторінці доцільно робити відповідну відмітку, а у випадку невиконання – вказувати причину невиконання. Крім того, вважаємо за необхідне розробку альбому зразків господарських договорів з урахуванням різних видів та форм оплати, а також інших умов виконання договірних зобов'язань. Через відсутність на

підприємстві юридичної служби розробку альбому договорів варто замовити у фірми з надання юридичних послуг.

Отже, наявність юридично грамотно оформленого договору як документа, що забезпечує законність господарської операції, застерігатиме підприємство від негативних наслідків фінансового характеру, а саме виникнення додаткових поточних зобов'язань у вигляді штрафних санкцій, пені.

Негативним фактором в практиці обліку на підприємстві є те, що на ньому не практикують нарахування резерву сумнівних боргів, а як показали результати аналізу в попередньому розділі на підприємстві починає утворюватися заборгованість покупців із строком непогашення більше одного року.

А тому пропонуємо в подальшому на досліджуваному підприємстві розраховувати резерв сумнівних боргів, при цьому схилиємось до думки, що враховуючи невелику кількість покупців, розрахунок даного резерву можна робити на основі аналізу платоспроможності окремих дебіторів.

З метою обчислення величини резерву сумнівних боргів за П(С)БО 10 шляхом встановлення та використання коефіцієнту сумнівності прострочену дебіторську заборгованість групують за рішенням підприємства. Виходячи з фактичних сум простроченого боргу за попередні звітні періоди, по кожній групі заборгованості встановлюють коефіцієнт сумнівності. Його обчислюють за формулою:

$$K = \text{ДЗП} / \text{ДЗ}, \quad (2.2)$$

де К – коефіцієнт сумнівності;

ДЗП – сума простроченої дебіторської заборгованості;

ДЗ – сума всієї дебіторської заборгованості.

Величина резерву сумнівних боргів визначається як сума добутків поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги відповідної групи та коефіцієнта сумнівності цієї групи. Нараховану суму такого резерву за звітний період (на дату балансу) відображають у звіті про фінансові результати у складі інших операційних витрат.

Зауважимо, що використовуючи надані Законом про прибуток можливості врегулювання сумнівної заборгованості, кожне підприємство може повною мірою пом'якшити негативні наслідки, пов'язані із затримкою оплати покупцями вартості товарів (робіт, послуг), шляхом зменшення поточних податкових зобов'язань з податку на прибуток.

В роботі запропоновано перелік критеріїв, за якими дебіторська заборгованість повинна визнаватися, який ми підтримуємо:

1) сумнівною (акт інвентаризації дебіторської заборгованості; договори з контрагентами; документи, що підтверджують виконання укладеного договору; рішення суду про відмову в позові до підприємства-дебітора про стягнення заборгованості; виписка з Державного реєстру юридичних осіб про ліквідацію підприємства-дебітора; довідка органів Міністерства внутрішніх справ про неможливість розшуку підприємства дебітора).

2) безнадійною (виписка з Єдиного державного реєстру або довідка податкового органу про ліквідацію боржника; повідомлення ліквідаційної комісії (конкурсного управляючого) або рішення суду про відмову у задоволенні вимог по стягненню відповідної заборгованості через недостатність майна ліквідованого підприємства-боржника; акт судового виконавця про неможливість стягнення заборгованості з боржника).

У зв'язку з підвищеною відповідальністю розрахунків з підзвітними особами для оперативного обліку отримання і повернення грошових коштів на підприємстві ведуть спеціальний обліковий реєстр - Журнал контролю видачі -і повернення грошових коштів підзвітним особам (пропонуємо запровадити на досліджуваному підприємстві за формою наведеною в табл. 2.11)

Таблиця 2.11

**Журнал
контролю видачі і повернення грошових коштів
підзвітними особами**

Дані про працівника, який отримав гроші			Дані про розмір вилучених коштів			Дані про повернення готівки			
№ з/п	Дата	П.І.Б. підзвітної особи	Мета видачі	Наказ №	Сума, грн	№ авансового звіту	Дата	Сума, грн	Примітки
1		3	4	5	6	7	8	9	10
1.		Мельникова Т.А.	відрядження	155	1129.00	239		22,60	-
2.		Боршуляк Е.Н.	придбан. канц. тов.	-	223.00	221		-	-
3.		Куценко О.І.	розрахунки за придбання матеріалів	-	200.00	222		-	-

Джерело: запропоновано автором

Працівник бухгалтерії, який веде такий журнал:

- відстежує погашення заборгованості працівником одержаних готівкових коштів;
- інформує адміністрацію про наявність сум за підзвітними особами, про які немає звіту за виданими раніше грошима при оформленні заявки на отримання готівки в банку;
- підтверджує відсутність заборгованості конкретної особи за раніше отриманими грошима для отримання нової суми грошових коштів.

Відмітка такого працівника бухгалтерії ставиться на наказі (розпорядженні) керівника на видачу готівки підзвітній особі. Записи в цьому реєстрі кореспондують із записами в рахунках бухгалтерського обліку, насамперед за касою.

Для вдосконалення порідку розрахунків з підзвітними особами пропонуємо ввести використання БПК на підприємстві, які є різновидом платіжного засобу безготівкової форми оплати розрахунків.

Згідно Закону України «Про платіжні системи» БПК є спеціальним платіжним засобом у вигляді пластикової або іншого виду картки, який використовується для:

- оплати за товари і послуги;
- перерахування коштів зі своїх рахунків на рахунки інших осіб;
- одержання готівки в касах банків, у торговців і в банкоматах;

- інших розрахункових операцій за договором між банком і клієнтом.

Слід зазначити, що емісію в нашій країні проводять лише банки, які уклали договір із платіжною організацією відповідної платіжної системи і які отримали дозвіл на це. Сама собою БПК є власністю банку, а клієнтові (держателю БПК) її дають просто у користування.

Після одержання КБПК у банку ми пропонуємо відобразити її на позабалансовому рахунку 08 «Бланки суворої звітності» за фактичною вартістю емісії. Для цього можна відкрити окремий субрахунок, наприклад 08/1 «КБПК». По закінченні строку користування КБПК (при переході в інший обслуговуючий банк, ліквідації підприємства, відмові від використання КБПК у господарській діяльності, закінченні строків її дії та ін.) підприємство поверне картку до банку і відобразить дану операцію за кредитом того самого субрахунку 08/1 «КБПК».

Що стосується місця її зберігання поки чітких вимог не має. Ми рекомендуємо зберігати КБПК у касі, причому бажано в сейфі поряд з іншими цінностями і грошовими коштами. Рух КБПК можна відображати в реєстрі або у журналі видачі із зазначенням дати, прізвища, ім'я, по батькові підзвітної особи (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Пропонована форма журналу видачі КДПК

№ з/п	Дата видачі КБПК	ПІБ підзвітної особи	Номер картрахунку/ картки*	Сума на картрахунку, грн.	Підпис отримувача КБПК	Дата повернення КБПК	Сума на картрахунку згідно з випискою	Підпис бухгалтера	Номер і дата авансово го звіту
5	10.02.18	Боршуляк Н.М.	456897534278542387	2000,0	Боршуляк Н.М.	11.02.18	400,0	Прудн ік Л.В.	№ 5 від 11.02.183

* Цю графу доцільно вести, якщо у підприємства декілька картрахунків

Джерело: запропоновано автором

Даний журнал краще вести відповідальній особі, уповноваженій на це керівником підприємства. Такий реєстр допоможе не тільки проконтролювати, кому і коли видано КБПК, але і як звіт про використання коштів, виданих

на відрядження або під звіт, дозволить контролювати цільове використання коштів на картрахунку. Підприємство також буде контролювати рух грошових коштів на підставі виписок банку. Їх надають у строки, передбачені договором або на вимогу підприємства, але не рідше одного разу на місяць. А на практиці виписка знадобиться кожного разу при затвердженні авансового звіту як підтвердження списання грошей з картрахунку. Таку виписку можуть дати клієнту в самому банку, надіслати поштою, у вигляді текстового повідомлення на мобільний телефон, через банкомат або іншим способом, закріпленим у договорі між банком - емітентом і держателем КБПК. У нашому випадку все - таки краще мати паперовий варіант виписки, який можна додати до бухгалтерських документів.

При видачі КБПК підзвітній особі, кошти будуть видані їй під звіт тільки лише після їх списання з картрахунку підприємства. Отже, в момент передачі КБПК заборгованості не виникає. А виходить, і строки подання звіту про використання коштів наданих під звіт працівником, до якого він зобов'язаний додати підтвердуючі документи починають вважати лише з дня зняття грошей з картрахунку.

Вважаємо за можливе також запропонувати і зміни до застосування окремих рахунків плану рахунків.

Відповідно до отриманих грошових коштів, але ще не врахованих доходів та за операціями з перерахування коштів, без руху товарно-матеріальних цінностей пропонується рахунок 32 „Розрахунки за авансами” замість рахунків: 681 „Розрахунки за авансами одержаними” та 371 „Розрахунки за виданими авансами”.

Таблиця 2.12

Запропоновані зміни до Плану рахунків

Назва відповідно до нормативних документів	Пропонується
--	--------------

1. Відповідно до плану рахунків	
681 „Розрахунки за авансами одержаними” 371 „Розрахунки за виданими авансами”	32 „Розрахунки за авансами” 321 „Розрахунки за авансами одержаними” 322 „Розрахунки за виданими авансами”
Субрахунок 377 „Розрахунки з іншими дебіторами”	377 „Розрахунки з іншими дебіторами за товарними операціями” 378 „Розрахунки з іншими дебіторами за нетоварними операціями”

Джерело: запропоновано автором

Розрахунки носять масовий характер, але складнощі їх обліку полягають в двох моментах: реєстрації, тому що необхідно чітко знати, коли, кому і за яким документом сплачено, і аналізі, оскільки добре поставлений облік розрахунків повинен відповідати на питання: чи потрібно було платити. В основу обліку дебіторської та кредиторської заборгованостей слід покласти позиційний принцип, завдяки якому можна отримати з метою контролю за роботою підприємства не всю інформацію взагалі, а лише ту, яка безпосередньо цікавить користувача.

Використання даних рекомендацій, на нашу думку значно покращить ситуацію з обліком дебіторської заборгованості на досліджуваному підприємстві.

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЯ КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКІВ З ДЕБІТОРАМИ

3.1. Сучасна система організації контролю за дебіторською заборгованістю підприємств

Контроль дебіторських заборгованостей починається з прийняття рішення: надавати чи не надавати товари в кредит. Для визначення якості кредиту (імовірності невиконання зобов'язань) проводиться неупереджений аналіз (оцінка) п'яти критеріїв:

- 1) характеристики позичальника;
- 2) його кредитоспроможності (надійності);
- 3) капіталу;
- 4) забезпечення кредиту;
- 5) умов його надання [1].

Політика управління дебіторською заборгованістю представляє собою частину загальної політики управління оборотними активами і маркетингової політики підприємства, направленої на розширення обсягу реалізації продукції і полягає в оптимізації загального розміру цієї заборгованості і забезпеченні своєчасного її інкасування [40].

І. А. Бланк [8] виділяє такі етапи формування політики управління дебіторською заборгованістю:

1. Аналіз дебіторської заборгованості підприємства в попередньому періоді;
2. Формування принципів кредитної політики по відношенню до покупців продукції;
3. Визначення можливої суми фінансових ресурсів, що будуть інвестуватися в дебіторську заборгованість по товарному (комерційному) і споживчому кредиту;
4. Формування системи кредитних умов;

5. Формування стандартів оцінки покупців і диференціація умов надання кредиту;
6. Формування процедури інкасації дебіторської заборгованості;
7. Забезпечення використання на підприємстві сучасних форм рефінансування дебіторської заборгованості;
8. Побудова ефективних систем контролю за рухом і своєчасною інкасацією дебіторської заборгованості.

В управлінні дебіторською заборгованістю важливе значення має побудова ефективної системи контролю.

Безконтрольне зростання дебіторської заборгованості - досить поширене явище в умовах кризи неплатежів. Система контролю, у даному випадку, має величезне значення, тому що без неї сума дебіторських заборгованостей може перевищити допустимий рівень, що призведе до зниження потоку готівки і до появи сумнівних боргів, які, в свою чергу, значно знизять загальний виторг, а отже і прибуток від реалізації продукції. Часто виникає потреба корекції дій, іноді добре налагоджена система контролю за дебіторськими заборгованостями є єдиним засобом простеження ситуації на цій ділянці.

Оцінка позитивних і негативних наслідків кредитної політики підприємства повинна бути складовою частиною контролю в галузі управління дебіторською заборгованістю. Перш за все оцінюється, як відображається діюча в галузі маркетингу кредитна політика на обсязі реалізації продукції, дебіторській заборгованості, витратах капіталу, ризиках втрат від безнадійних боргів. Важливим індикатором стану справ у цій галузі є показник оборотності оборотного капіталу, який своєю динамікою характеризує зміну ефективності використання оборотного капіталу.

Раціональна організація контролю за станом розрахунків повинна сприяти зміцненню договірної та платіжної дисципліни, прискорення оборотності оборотного капіталу і, отже, зміцненню фінансового стану підприємств. Тому при здійсненні контролю на підприємстві першочергову увагу потрібно приділяти контролю стану розрахунків та дебіторській заборгова-

ності. Здійснення такого контролю повинно включати перевірку таких розрахунків: з покупцями та замовниками; з виданих авансів, за претензіями, з страхування, з підзвітними особами, з відшкодуванням матеріального збитку з іншими дебіторами [2].

При здійсненні контролю дебіторської заборгованості потрібно приділяти увагу наступним питанням:

- 1) забезпечувати юридичну обґрунтованість кожної суми дебіторської заборгованості;
- 2) з'ясувати їх причини та прораховувати наслідки;
- 3) вияснити, чи вживаються необхідні заходи щодо стягнення дебіторської заборгованості;
- 4) з'ясувати, чи проводилася інвентаризація розрахунків на підприємстві і чи не минув строк позовної давності.

Здійснювати контроль за дебіторською заборгованістю пропонуємо за наведеною схемою на рис. 3.1

На першому етапі проводиться розрахунок гранично допустимої величини дебіторської заборгованості, тобто такої величини дебіторської заборгованості, яка не веде до погіршення фінансового стану підприємства.

Обов'язковій ревізії підлягають всі розрахункові документи, які відносяться до дебіторської заборгованості, яка перевищує гранично допустимий рівень. На нашу думку, за всіма іншими розрахунковими документами потрібно провести контрольну перевірку за методом випадкового відбору, величина якого не повинна бути меншою за 10%.

На другому етапі контролю за дебіторською заборгованістю проводиться її аналіз за видами заборгованості, строками виникнення, величиною та дебіторами.

Під час проведення аналізу визначаються такі показники: рівень дебіторської заборгованості і його динаміка за періоди, середній період інкасації дебіторської заборгованості, коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості, тривалість одного обороту дебіторської заборгованості в днях, коефіціє-

ент простроченої дебіторської заборгованості, середній вік простроченої, сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості, коефіцієнт погашення дебіторської заборгованості, величина ефекту або коефіцієнт ефективності від вкладення оборотного капіталу в дебіторську заборгованість.

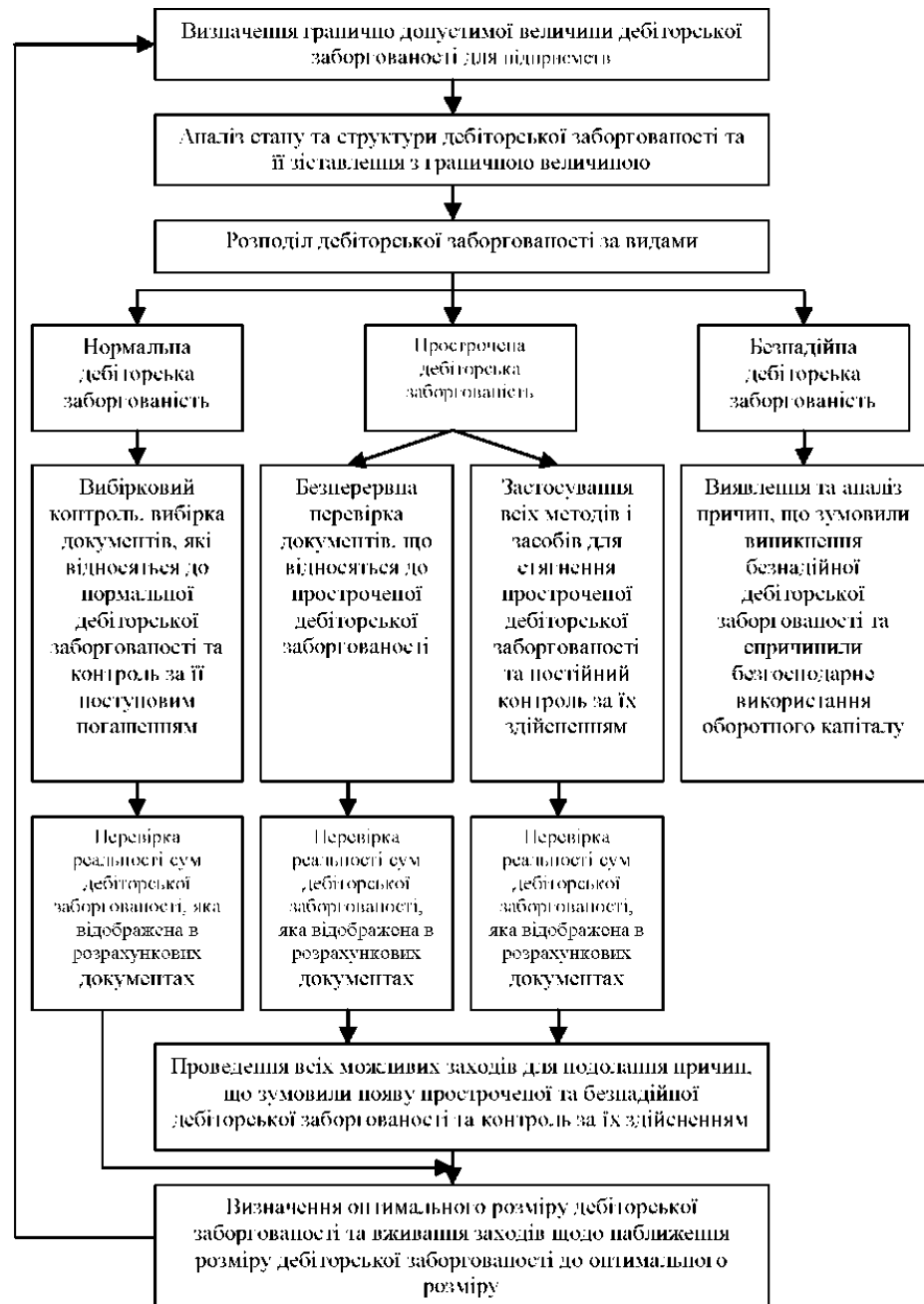

Рис. 3.1. Схема здійснення контролю за дебіторською заборгованістю підприємства

Джерело: [8]

У процесі аналізу визначається структура загального обсягу дебіторської заборгованості в розрізі інтервалів у днях, наприклад, питома вага дебіторської заборгованості строком до 10 днів, від 10 - до 20 днів, від 20 до 30 днів і т. д. Результати проведеного аналізу в подальшому потрібно використати при коригуванні окремих елементів та параметрів кредитної політики підприємства. Підприємство повинно постійно здійснювати оперативний аналіз та контроль щодо виникнення сумнівної, простроченої та безнадійної заборгованості.

Розподіл сум дебіторської заборгованості за термінами її існування потрібно складати не на підставі фінансових звітів підприємства, а на підставі даних, отриманих з бухгалтерських книг дебіторських заборгованостей, тобто з первинних документів. Цю процедуру значно спрощує сучасне технічне і програмне забезпечення роботи бухгалтерії.

Фінансові служби підприємства повинні постійно контролювати дебіторську заборгованість, що дасть можливість здійснювати порівняння фактичного надходження платежів з умовами надання кредиту. Якщо термін заборгованості з продажу починає зростати, а розподіл дебіторської заборгованості за строками погашення свідчить про збільшення питомої ваги простроченої дебіторської заборгованості, то підприємству потрібно ставити питання про перегляд своєї кредитної політики.

Проте, хоча зміна термінів оплати дебіторських заборгованостей з продажу та класифікацій надходжень платежів може стати поштовхом до того, що підприємству варто проаналізувати свою політику надання кредитів, погіршення цих показників не обов'язково вказує на послаблення кредитної політики підприємства. На практиці таке часто відбувається, якщо підприємство переживає період швидкого зростання, або якщо її продукція значною мірою залежить від пори року, тобто мають місце сезонні коливання [1].

Показник терміну дебіторської заборгованості (в днях) з продажу можна розрахувати за такою формулою:

$$\text{ТДЗ} = \text{сума рахунків до отримання} / (\text{Сума продажу} : 360) \quad (3.1)$$

Внаслідок того, що рахунки до отримання у визначений момент часу відображають стан продажу за останній місяць, а сума продажу, що дається в знаменнику нашого рівняння - продаж за останні 12 місяців, сезонне зростання продажу істотно збільшить показник чисельника, ніж показник знаменника, що потягне за собою збільшення терміну дебіторської заборгованості. Це відбудеться навіть у тому випадку, коли клієнти будуть продовжувати платити як і раніше. Такі самі проблеми виникають з класифікаціями надходжень у тому випадку, коли обсяг продажу сильно коливається. Внаслідок описаних вище причин, слід сприймати зміни обговорюваних нами показників поштовхом для проведення аналізу кредитної політики, ніж того, що ця політика вже стала непотрібною. Крім того, ці показники є важливим знаряддям аналізу якості роботи кредитного відділу підприємства [2].

Для контролю за рівнем дебіторської заборгованості доцільний також аналіз використання коефіцієнта погашення дебіторської заборгованості, який розраховується як відношення середньої дебіторської заборгованості за основною діяльністю (розрахунки з дебіторами за товари; розрахунки по векселям одержаним; аванси, які видані постачальникам і підрядникам) до виручки від реалізації. Значення цього показника залежить від виду договорів, які переважно використовуються в практиці підприємства. В умовах, коли переважна більшість договорів передбачає оплату товару протягом 30 днів з моменту його відвантаження, критичний рівень коефіцієнта погашення дебіторської заборгованості дорівнює 1/12. Таким чином, якщо фактичне значення даного коефіцієнта перевищує цей рівень, можна зробити висновок, що в підприємства існують проблеми зі своїми дебіторами [8].

Наступним етапом є розподіл сум дебіторської заборгованості на нормальну (допустиму або оптимальну), сумнівну, прострочену і безнадійну. Для цих видів заборгованості здійснюється перевірка реальності їхніх сум. Реальність сум дебіторської заборгованості має бути підтверджена актами звірок взаємних розрахунків, тому підприємства повинні проводити інвента-

ризацію всіх своїх розрахунків (і не тільки перед поданням річної бухгалтерської звітності, як цього вимагає законодавство), яка мусить дати відповіді на наступні питання: яка величина сум неузгодженої дебіторської та кредиторської заборгованості, сум безнадійних боргів та сум дебіторської та кредиторської заборгованості, по яких минув строк позовної давності. Підприємство по результатах інвентаризації повинно отримати інформацію про найменування та адреси дебіторів і кредиторів, суми їхніх заборгованостей, з якого часу та на підставі чого вони виникали. Також потрібно з'ясувати, з вини яких посадових осіб виникла дебіторська заборгованість, по якій минув строк позовної давності. У процесі перевірки реальності сум дебіторської заборгованості слід перевірити всі первинні документи, у яких відображено утворення дебіторської заборгованості, яка викликає сумніви та перевірити законність розрахункових операцій. Для отримання інформації про реальний стан сумнівної дебіторської заборгованості потрібно проводити звірку сум дебіторської заборгованості з підприємствами-боржниками. Підприємство обов'язково повинно застосовувати політику справляння простроченої дебіторської заборгованості, хоча така процедура може дорого коштувати підприємству як у грошовому, так і в моральному вираженні - дебіторам дуже не подобається, коли справу про їхні борги передають факторинговій компанії (відділу банку) або інші більш суворій установі, яка буде проводити стягнення боргів. Тому такі процедури потрібно здійснювати після того, як дебітору було надіслано лист з попередженням про примусове стягнення суми заборгованості або передано усне попередження по телефону чи здійснено візит в офіс боржника.

Щодо політики справляння дебіторської заборгованості, то вона включає в себе встановлення на підприємстві системи відповідних процедур, пов'язаних із справлянням заборгованості.

Зарубіжні економісти-аналітики серед інших методів управління дебіторською заборгованістю пропонують продаж рахунків дебіторів факторинговій компанії (фактору). Здійснення факторингової операції дає можливість

підприємству швидше розрахуватися зі своїми боргами, скоротити можливі витрати, які виникають через затримку платежів, мати інші вигоди. Таким чином, завдяки договору факторингу підприємство розв'язує поточні проблеми своєї виробничої діяльності, а також звільняється від збирання грошей зі своїх боржників. За це воно сплачує фактору певний процент. На Україні цей вид послуг не набув належного розвитку через, як вважають фахівці, недостатню законодавчу урегульованість факторингових операцій та достатньо високу їх вартість [29].

Однак усі можливі методи зниження ризику виникнення дебіторської заборгованості не дають стовідсоткового ефекту, тобто підприємство все одно рано чи пізно зіткнеться з проблемою повернення боргів. У такому випадку експерти радять доручити вирішення цієї проблеми комерційному відділу, бо він працював з цими контрагентами і менеджер повинен знати їх можливості та значення для підприємства. Також необхідно залучити до роботи фінансовий та юридичний відділи: фінансова служба повинна своєчасно попереджувати менеджера щодо виникнення заборгованості, а юридичний відділ - інформувати, які права має компанія-кредитор, і які обов'язки взяв на себе контрагент [29].

Наступним етапом є застосування різноманітних заходів по усуненню причин, що призвели до появи простроченої та безнадійної дебіторської заборгованості. Підприємство повинно здійснювати оцінку кредитоспроможності позичальника, з яким воно планує вступити в кредитні відносини, для чого потрібно за балансом, звітом про фінансові результати, про рух грошових коштів та про власний капітал оцінити фінансовий стан підприємства, платоспроможність та ймовірність визнання його банкрутом. Бухгалтерія підприємства може застосовувати різноманітні санкції до своїх працівників, які виявилися винними у виникненні простроченої та безнадійної заборгованості. Керівництво підприємства може надавати різноманітні знижки за своєчасне та передчасне повернення суми, на яку була відвантажена продукція. Якщо за умовами договору боржник повинен повернути суму протягом 30 днів,

але якщо він повертає зазначену в договорі суму протягом 10 днів, то йому надається 1% - ва знижка. Впровадження системи гнучких знижок дає можливість підприємству залучити нових клієнтів, яких приваблюють такі знижки, та зменшити строки дебіторської заборгованості за такими платежами, бо більшість дебіторів, які мають високу платоспроможність, будуть зацікавлені в здійсненні розрахунків достроково. Фінансова служба підприємства повинна надавати обґрунтовані знижки своїм дебіторам за дострокову оплату, тобто їх розмір повинен не тільки заохочувати достроково оплачувати рахунки, але і бути прибутковим для підприємства. Розмір знижки не повинен бути більшим від розміру знижки, яку підприємство надає при розрахунку готівкою за продукцію. Ми пропонуємо розраховувати знижку за такою формулою:

$$ЗН_{тк} = ЗН_{рг} \left(1 - \frac{Д_{пб}}{Д_{тк}} \right) \quad (3.2)$$

де $ЗН_{тк}$ - розмір цінової знижки при наданні товарного кредиту під час розрахунків з дебіторами за відвантажену продукцію достроково, %;

$ЗН_{рг}$ - розмір цінової знижки при розрахунку за відвантажену продукцію без надання товарного кредиту, %;

$Д_{пб}$ - кількість днів, протягом яких дебітор розраховувався за відвантажену продукцію;

$Д_{тк}$ - термін надання товарного кредиту, днів.

На підприємстві повинен здійснюватися жорсткий оперативний контроль за проведенням усіх намічених заходів по усуненню негативних факторів, які вплинули на формування простроченої та безнадійної дебіторської заборгованості, відповідальність за здійснення якого повинні нести конкретні посадові особи.

Наступним етапом є визначення оптимального розміру дебіторської заборгованості підприємства та вжиття заходів щодо наближення поточного розміру дебіторської заборгованості до оптимального.

Критерієм оптимальності розробленої і здійснюваної кредитної політики будь-якого типу і по будь-яких формах надання кредиту, а відповідно і середнього розміру дебіторської заборгованості по розрахунках з покупцями за реалізовану продукцію, виступає наступна умова:

$$ДЗ_о \rightarrow ОПдр \geq ОЗ_дз + ПСдз, \quad 3.3$$

де $ДЗ_о$ - оптимальний розмір дебіторської заборгованості підприємства при нормальному його фінансовому стані, грн;

$ОПдр$ - додатковий операційний прибуток, який отримує підприємство від збільшення продажу продукції в кредит, грн;

$ОЗ_дз$ - додаткові операційні витрати підприємства по обслуговуванню дебіторської заборгованості, грн;

$ПСдс$ - розмір втрат засобів, інвестованих у дебіторську заборгованість через недобросовісність (неплатоспроможність) покупців, грн [33].

Як видно з вищенаведеної формули, рівень дебіторської заборгованості буде вважатися таким, що наближається до оптимального, якщо операційний прибуток від інвестування коштів у дебіторську заборгованість буде перевищувати витрати і втрати від такого інвестування. Підприємство мусить вживати заходів, щоб максимізувати прибуток від вкладання коштів у дебіторську заборгованість, а саме: прагнути отримати всю виручку від реалізації продукції в кредит, мінімізувавши витрати і втрати по наданню такого кредиту. Це можна визначити, на нашу думку, наступною формулою:

$$ПРтк = ВРтк - Стк - ДВтк - ВТтк \rightarrow \max \quad (3.4)$$

де $ПР_{\text{тк}}$ - прибуток від реалізації визначеного обсягу продукції через систему товарного кредиту, грн;

$ВР_{\text{тк}}$ - виручка від реалізації даного обсягу продукції на умовах надання товарного кредиту, грн;

$Стк$ - собівартість визначеного обсягу продукції, реалізованого на умовах надання товарного кредиту, грн;

$ДВ_{\text{тк}}$ - додаткові витрати, понесені з реалізацією продукції через систему товарного кредиту, грн;

$ВТ_{\text{тк}}$ - втрати від надання продукції в товарний кредит (ненадходження або неповне надходження виручки за деяку частину відвантаженої продукції), грн.

Отже, для того, щоб кредитна політика давала позитивні результати, потрібно мінімізувати додаткові витрати, які були понесені при наданні товарного кредиту, а також мінімізувати втрати від проведення кредитної політики, а саме:

$$ДВ_{\text{тк}} + ВТ_{\text{тк}} \rightarrow \min, \quad (3.5)$$

Оптимальна кредитна політика, й оптимальний рівень рахунків до отримання, залежить від конкретних операційних умов відповідних підприємств. Наприклад, компанія із надлишковими виробничими потужностями і з високим рівнем операційного левериджу (тобто високою залежністю собівартості продукції від постійних витрат і, навпаки, слабкою залежністю від змінних витрат виробництва) повинна мати нижчі показники заборгованості в активах, рахунки до отримання такої компанії мають бути більшими, ніж рахунки тієї компанії, де використано усі виробничі потужності й рамки збільшення прибутковості якої незначні. Однак, незважаючи на те, що оптимальна кредитна політика варіює залежно від характеристик конкретних підп-

приємств, а також для того ж самого підприємства протягом певного часу, стає корисним робити аналіз її ефективності в цілому.

Таким чином при здійсненні контролю дебіторської заборгованості потрібно приділяти увагу наступним питанням:

1. Забезпечувати юридичну обґрунтованість кожної суми дебіторської заборгованості за кожним контрагентом;
2. З'ясувати їх причини та прораховувати наслідки;
3. З'ясувати, чи вживаються необхідні заходи щодо стягнення дебіторської заборгованості, чи є реальна можливість погашення кредиторської заборгованості;
4. З'ясувати, чи проводилася інвентаризація розрахунків на підприємстві і чи не минув строк позовної давності.

3.2 Методика контролю операцій з дебіторською заборгованістю

З метою проведення контролю розрахункових операцій необхідно використовувати різні методи перевірки. Крім того, слід проводити суцільні чи вибіркові інвентаризації розрахунків.

Незалежно від методу перевірки, особі яка здійснює контроль необхідно встановити:

- реальність дебіторської заборгованості;
- причини та терміни виникнення дебіторської заборгованості;
- правильність відображення у бухгалтерському балансі залишків;
- реальність повернення та обґрунтованість списання заборгованості;
- суми дебіторської заборгованості, з яких минув строк позовної давності;
- правильність відображення заборгованості на рахунках обліку та у фінансовій звітності;

- наявність актів звірки розрахунків чи гарантійних листів, в яких боржники визнають свою заборгованість та дотримання строків позовної давності.

Перш ніж здійснювати контроль розрахункових операцій, необхідно встановити його основні завдання, до яких належать:

1. Оцінка стану розрахунково-платіжної дисципліни по всіх видах розрахунків з кредиторами підприємства;

2. Встановлення наявності фактів порушень чинних нормативно-правових актів щодо правомірності, доцільності та обґрунтованості управлінських рішень при виконанні розрахункових операцій;

3. Розробка заходів з реалізації результатів контролю стосовно попередження зловживань і порушень при здійсненні розрахункових операцій.

До основних напрямів контролю відносять перевірку:

- своєчасність розрахунків з бюджетом, перерахування заборгованості кредиторам;

- достовірності даних бухгалтерського обліку операцій із зобов'язаннями;

- наявності, правильності оформлення і дотримання умов договорів та інших документів, що визначають права та обов'язки сторін з постачання матеріальних запасів, виконання робіт (надання послуг);

- дотримання діючих нормативних актів в частині відшкодування витрат по службовим відрядженням в межах України;

- повноти отримання оплати за придбані матеріальні запаси, їх оприбуткування;

- дотримання чинного законодавства, правомірності, доцільності та обґрунтованості управлінських рішень відповідних посадових осіб при здійсненні розрахункових операцій з постачальниками, бюджетом, іншими кредиторами.

Джерелами інформації для контролю операцій з різними дебіторами є:

- первинні документи (виписки банку, розрахунково-платіжні відомості, авансові звіти, товарно-транспортні накладні);
- облікові реєстри (журнал №3,4, Головна книга);
- форми звітності (форма №1 „Баланс”, декларації по податкам);
- дані інвентаризації, акти звірки розрахунків тощо.

Предметом контролю операцій із зобов'язаннями є господарські процеси та операції, пов'язані з розрахунками з постачальниками і підрядниками, покупцями і замовниками, з бюджетом і позабюджетними фондами, іншими кредиторами, а також відносини, що виникають при цьому між сторонами.

Основним об'єктом у даному випадку будуть розрахунки з різними кредиторами. До них необхідно віднести: розрахунки з покупцями і замовниками, з постачальниками та підрядниками, з підзвітними особами; розрахунки з бюджетом та позабюджетними фондами.

Контроль розрахункових операцій слід починати з перевірки правильності оплати за реалізовані матеріальні цінності, а також повноти списання відвантажених цінностей.

Під час перевірки необхідно встановити, чи правильно відображені за статтями балансу відповідні залишки заборгованості. З цією метою порівнюють залишки за кожним видом розрахунків на одну і ту саму дату за даними аналітичного обліку із залишками за синтетичним рахунком 36 „Розрахунки з покупцями і замовниками”, Головною книгою і балансом. За наявності розходжень контролеру слід перевіряти реальність і документальну обґрунтованість заборгованості за кожним покупцем чи замовником.

При цьому необхідно пам'ятати, що такі розходження є наслідком за недбаності обліку розрахункових операцій або результатом зловживань.

Кожна сума заборгованості на рахунку 36 „Розрахунки з покупцями і замовниками” розглядається з погляду виникнення боргу, причини і давності її створення, реальності одержання. Під час контролю дебіторської заборгованості необхідно з'ясувати її категорії.

Під час перевірки розрахунків із покупцями перевіряючий повинен

встановити:

- чи укладені договори поставки продукції;
- чи правильно вираховуються суми, належні підприємству за прийняту продукцію.

При здійсненні такої перевірки, людині яка здійснює контроль треба з'ясувати повноту і своєчасність розрахунків (контокорентні виписки) при розрахунках з іногородніми покупцями; чи вкладались акти взаємозвірки та відображались результати звірки в обліку.

Важливим питанням є оцінка дебіторської заборгованості для відображення її в балансі підприємства. Згідно зі Стандартом 10 дебіторська заборгованість має відображатись у балансі за чистою реалізаційною вартістю, тобто за реальною сумою заборгованості, яку підприємство може мати.

Необхідно також врахувати знижки з ціни, що їх надають клієнтам, а також повернення товарів покупцями.

Для здійснення контролю важливо знати відсоток безнадійної дебіторської заборгованості, для того щоб перевірити інформацію про створення резерву сумнівних боргів. Згідно з принципом обережності підприємство повинно наприкінці року визначити суму безнадійних боргів і створити резерв для її погашення за рахунок витрат поточного року.

Для отримання інформації про реальний стан дебіторської заборгованості можна надіслати листи-запити підприємствам-боржникам про звірку даних та самостійно провести зустрічні перевірки.

Особливу увагу, на нашу думку, перевіряючий має зосередити на контролі позовної давності заборгованості, що значиться на балансі як реальна, а насправді строки її стягнення через арбітраж чи суд адміністрацією підприємства пропущені, тому вона підлягає списанню на збитки. Тобто перевіряючий мусить виявити причини безгосподарності, місце утворення збитків та винних за них осіб.

З'ясовують, чи немає випадків приховування дебіторської заборгованості відбиттям в балансі згорнутого сальдо замість розгорнутого. Під час ви-

вчення цього питання розглядають такі рахунки : „Розрахунки з покупцями і замовниками ”, „Розрахунки з постачальниками і підрядниками ”, „Розрахунки з різними дебіторами ” тощо.

Необхідно підкреслити, що зменшення дебіторської заборгованості не порушує рівності активу й пасиву балансу. Іноді окремі керівники та головні бухгалтери вуалюють дебіторську заборгованість, щоб мати підставу для одержання премій. У зв'язку з цим необхідно перевіряти первинні документи.

Завданням аудиту дебіторської заборгованості є перевірка реальності (правдивості) та правильності її оформлення, правильності визначення ймовірності повернення цієї заборгованості.

Під час контролю дебіторської заборгованості розрахунків із покупцями і замовниками може визначитися загальна сума дебіторської заборгованості.

Перевіряється заборгованість у розрізі окремих покупців, замовників і дат виникнення заборгованості, термін утворення якої більше року. Така заборгованість (за наявністю виправдовувальних документів) може бути віднесена до позареалізаційних витрат і списана на збитки як дебіторська заборгованість, за якою минув строк позовної давності, або за іншими боргами, нереальними до стягнення за рішенням інвентаризаційної комісії.

Необхідно вивчати аналітичні рахунки за кожним дебітором і встановити, чи немає знеособлених аналітичних рахунків.

Важливим є вивчення показників якості та ліквідності дебіторської заборгованості.

За даними відомості обліку з покупцями і замовниками, при здійсненні контролю можна скласти аналітичну таблицю, за якою аналізується стан дебіторської заборгованості за строками виникнення.

Щомісячне ведення такої відомості дає змогу бухгалтеру аналізувати дебіторську заборгованість і своєчасно вживати заходів щодо усунення простроченої заборгованості. Такий аналіз заборгованості здійснюється за дани-

ми внутрішньої звітності підприємства і використовується для потреб управління.

За даними бухгалтерської звітності (ф.1, ф.2), визначається цілий ряд показників, що характеризують стан заборгованості, наприклад частка сумнівної дебіторської заборгованості в загальному обсязі заборгованості, відсоток, оборотність дебіторської заборгованості тощо.

Методика контролю показників оборотності дебіторської заборгованості : дані за звітний період зіставляються з даними за минулий рік (або інший звітний період).

Таблиця 3.1

Методика проведення контролю розрахунків з різними дебіторами

	Етап перевірки	Реєстр обліку	Процедура контролю
1	Перевірка правильності обліку		
1.1	Загальне ознайомлення з розрахунками	Накладні; рахунки-фактури; платіжні доручення; договори, журнали-ордери №3,4; Головна книга; баланс (форма№1)	Ознайомлення з основними напрямками розрахунків на підприємстві (безготівкові, готівкові, бартерний обмін, застосування векселів і т.д.)
1.2.	Визначення реальності відображеної в балансі дебіторської заборгованості	Накладні; рахунки-фактури; платіжні доручення; договори, журнали-ордери №3,4; Головна книга; баланс (форма№1)	Перевірка реальності дебіторської заборгованості, відображеної у балансі (форма№1) шляхом проведення експертизи відвантажувальних документів, актів звірки і т. ін.
1.3.	Перевірка обліку розрахунків	Журнали-ордери №3,4; Головна книга; баланс (форма№1)	Визначення правильності ведення обліку розрахунків залежно від операцій (безготівкові, готівкові рахунки, бартерний обмін, застосування векселів і т. ін.) відповідно до чинного законодавства
2	Перевірка наявності та списання дебіторської заборгованості, щодо якої минув термін позову		
2.1.	Визначення простроченої дебіторської заборгованості та порядок її списання	Накладні; рахунки-фактури; платіжні доручення; договори, журнали-ордери №3,4; Головна книга; баланс (форма№1)	Встановлення наявності дебіторської заборгованості, щодо якої минув термін позову; перевірка порядку її списання та обліку
2.2.	Перевірка обґрунтованості та правильності списання іншої заборгованості	Накладні; рахунки-фактури; платіжні доручення; договори, журнали-ордери №3,4; Головна книга; баланс	Ознайомлення з порядком списання дебіторської заборгованості, визначення їх причин та обґрунтованості відповідно до чинного законодавства

	Етап перевірки	Реєстр обліку (форма №1)	Процедура контролю
3	Підтвердження достовірності заборгованості, відображеної у балансі підприємства	Накладні; рахунки-фактури; платіжні доручення; договори, журнали-ордери №3,4; Головна книга; баланс (форма №1)	Зіставлення даних первинних документів з реєстрами аналітичного та синтетичного обліку, визначення достовірності відображеної в балансі підприємства дебіторської заборгованості

Джерело: [27]

Підприємство веде розрахунки зі своїми працівниками, які є в обліковому складі за сумами, виданими під звіт на службові відрядження, поточні потреби, закупівлю сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки тощо. Видача грошей під звіт проводиться відповідно до положення про ведення касових операцій у народному господарстві України.

Контроль розрахунків з підзвітними особами проводиться суцільним способом у такій послідовності. Перевірці підлягає:

- правильність видачі грошей під звіт;
- цільове призначення витрачання отриманих під звіт сум;
- законність і доцільність витрачання підзвітних сум;
- правильність оформлення авансових звітів і прикладених до них документів та своєчасність подання їх у бухгалтерію підприємства;
- стан обліку розрахунків з підзвітними особами.

Джерелами контролю є: накази й розпорядження по підприємству, авансові звіти з прикладеними документами, дані аналітичного і синтетичного обліку по рахунку 372 „Розрахунки з підзвітними особами” (журнал №3, відомість 3.1.-3.6, Головна книга), баланс підприємства.

Спочатку перевіряючий встановлює, чи визначено коло осіб, що мають право одержувати гроші під звіт. Список осіб, яким можна видавати гроші в підзвіт, затверджується наказом керівника підприємства. Аванси в підзвіт видаються із каси підприємства для операційно-господарських витрат і на службові відрядження, тому необхідно перевірити використання підзвітних сум за цільовим призначенням.

Ретельно перевіряються авансові звіти про видатки на відрядження. При цьому встановлюються наявність відміток у посвідченні про відрядження щодо прибуття й вибуття і звіряють ці дати з компостерами проїзних квитків, перевіряють правильність оплати добових, квартирних і проїзних. Випадки переоплат чи недооплат фіксуються у робочому документі „Відомість переоплат і недооплат видатків на відрядження”.

За реєстрами аналітичного обліку, авансовими звітами з прикладеними до них документами перевіряючий встановлює, чи не значаться підзвітні суми за особами, звільненими з роботи, чи не видавались гроші працівникам у рахунок заробітної плати.

Практика показує, що допускаються випадки виписування безтоварних і фальшивих документів, які оформляють оплату різних робіт нештатним працівникам. Перевіряючий такі факти встановлює способом фактичної й зустрічної перевірки і засвідчує у робочому документі та доводить, що ці роботи не проводились або були виконані в значно меншому обсязі. Тому в результаті аудиторської перевірки важливо з'ясувати: чи всі авансові звіти затверджені керівником, чи вносить бухгалтер необхідні виправлення за відсутності виправдовувальних документів, а також за наявності арифметичних помилок; чи на всіх авансових звітах є підпис бухгалтера.

Останнім етапом контролю розрахунків з підзвітними особами є перевірка достовірності записів, пов'язаних з обліком підзвітних сум у журналі №3, Головній книзі та в балансі. Достовірність записів встановлюється шляхом зіставлення записів у журналі №3 з авансовими звітами та касовими документами, і ці суми мають збігатись. Результати перевірки аудитор повинен відобразити у своєму робочому документі.

Розрахунки по претензіям обліковуються на балансовому рахунку 37 „Розрахунки з різними дебіторами” субрахунку 374 „Розрахунки за претензіями”.

Контроль розрахунків за претензіями, відшкодувань завданих збитків різними дебіторами і кредиторами передбачає попереднє з'ясування наявності

ті заборгованості з боку працівників підприємства, а також причини її виникнення.

Важливим завданням контролю є перевірка розрахунків за невиконання договірних зобов'язань.

Претензії можуть бути пред'явлені:

- до постачальників і підрядників за виявлені збільшення обсягів виконаних робіт, не доставку товарів, завищення цін і тарифів та сум внаслідок арифметичних помилок, за невідповідність якості поставлених товарів стандартам, за простої з вини постачальників;
- до транспортних організацій за нестачу вантажу понад норми природних втрат, що виникла у дорозі, і зайві сплачені суми при перевезенні вантажів;
- за санкціями (штрафи, пені, неустойки) за недотримання договірних умов, визнаних платниками або присуджених судом;
- до банків за сумами, помилково списаними за рахунками в банку (за валютними операціями).

За кожною претензією аудиторю необхідно перевірити її обґрунтованість і правильність оформлення документів.

Аудитору потрібно знати, що недотримання термінів пред'явлення претензій використовується часто для приховування фактів крадіжок, зловживань. В зв'язку з цим аудитору необхідно вивчити причини відмови постачальників у задоволенні претензій, протоколи розгляду претензійних справ у суді й арбітражі.

Необхідно перевірити наявність комерційних актів, правильність їх оформлення та своєчасність списання сум за нестачі товарів, що виникли у дорозі (пошкодження вагонів, відсутність пломб на них тощо).

З'ясовується обґрунтованість претензій. Встановлюються винні особи та сума відшкодувань, завданих збитків шляхом погашення необґрунтованих претензій.

За рахунком 37 „Розрахунки з різними дебіторами”, субрахунку 374

„Розрахунки по претензіям” аудиторю слід перевірити відповідність залишків в балансі даним Головної книги, підсумкових аналітичних даних відомості по даному рахунку даним синтетичного обліку.

Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків ведуться на балансовому рахунку 37 „Розрахунки з різними дебіторами”, субрахунку 375 „Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків”. Перевіряючи такі розрахунки, аудиторю необхідно з’ясувати суми нестач і крадіжок та встановити, чи дотримано строків і порядку їх розгляду, як забезпечується їх відшкодування. Особливо ретельно треба вивчити факти списання нестач і втрат на витрати виробництва чи на збитки за рішенням керівника підприємства, у випадку затвердження судом виконавчих документів.

Зокрема, перевіряється правильність і своєчасність оформлення матеріалів з нестач і псування з причини неналежного оформлення матеріалів. У результаті перевірки важливо з’ясувати причини виникнення нестач і псування (поганий стан складських приміщень, порушення правил приймання і відпуску матеріальних цінностей за кількістю і якістю із одного підрозділу в інший). Слід також з’ясувати, чи правильно визначено суму збитків (сума збитків розраховується за ринковими цінами даної місцевості). Крім того, аудитор перевіряє забезпечення на підприємстві відшкодування матеріальних збитків (нестач, витрат), порядок організації контролю за утримання заборгованості за виконавчими листами.

Перевірка статті Балансу „Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги”.

Якщо у складі дебіторської заборгованості є заборгованість, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником, то на суму заборгованості підприємством створюється резерв сумнівних боргів.

Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги включається до підсумку Баланс (і визнається активом) за чистою реалізаційною вартістю.

Тобто, щоб визначити чисту реалізаційну вартість дебіторської забор-

гованості за товари, роботи, послуги, необхідно визначити величину резерву сумнівних боргів.

Визначена на основі класифікації дебіторської заборгованості величина сумнівних боргів на дату Балансу становить залишок резерву сумнівних боргів на ту саму дату.

Залишок резерву сумнівних боргів на дату Балансу не може бути більшим, ніж сума дебіторської заборгованості на ту саму дату.

Під час перевірки слід брати до уваги, що частина довгострокової дебіторської заборгованості, яку потрібно погасити протягом дванадцяти місяців із дати Балансу, відображається на ту саму дату у складі поточної дебіторської заборгованості.

Перевірка здійснюється на підставі документів, що підтверджують проведення інвентаризаційних зобов'язань за звітний період, та аналізу правильності створення резерву сумнівних боргів.

3.3 Інвентаризація розрахунків з дебіторами

Законом України „Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” передбачено, що перед складанням річної фінансової звітності підприємства зобов'язані проводити інвентаризацію.

Інвентаризація – один із найважливіших методів бухгалтерського обліку, яким забезпечуються перевірка і документальне підтвердження достовірності даних бухгалтерського обліку про наявність і стан матеріальних і нематеріальних активів, іншого майна, капіталу, інвестицій, розрахунків, резервів і зобов'язань.

Відповідальність за організацію інвентаризації згідно із законодавством покладається на керівника підприємства, до обов'язків якого входить створення необхідних умов для її проведення у стислі терміни, визначення об'єктів, кількості і термінів проведення інвентаризації.

До випадків обов'язкового проведення інвентаризації слід віднести:

- передачу майна державних підприємств в оренду, його приватизацію і корпоратизацію, а також перетворення державного або муніципального підприємства, реструктуризацію та ліквідацію суб'єктів господарювання;
- випадки пожеж, стихійного лиха, аварій техногенного характеру або інших надзвичайних ситуацій, викликаних екстремальними умовами;
- відмову постачальника в задоволенні претензій на недовантаження товарно-матеріальних запасів, або по яких отримані від покупців претензії щодо недовантаження;
- встановлення фактів зловживань, крадіжок або псування цінностей;
- припис судово-слідчих органів;
- переоцінка майна;
- зміна матеріально відповідальної особи (при індивідуальній повній матеріальній відповідальності);
- письмове звернення (вимогу) хоча б одного з членів колективу;
- при складанні фінансової звітності.

Проведення інвентаризації дозволяє підтвердити або спростувати інформацію тих бухгалтерських документів (первинних та зведених), по яких можна визначити законність, доцільність і необхідність здійснених працівниками підприємства господарських операцій.

Завдання інвентаризації дебіторської заборгованості полягають у:

- встановленні фактичної наявності, якості, стану і вартості грошових коштів, дебіторської заборгованості, витрат і доходів майбутніх періодів;
- встановленні за письмовими поясненнями відповідальних за облік дебіторської заборгованості, зобов'язань і забезпечень осіб причин та умов виникнення розбіжностей;
- розробці пропозицій щодо врегулювання розбіжностей та поліпшення обліку і контролю на підприємстві;
- перевірці обґрунтованості записів на рахунках і в регістрах обліку

розрахунків з працівниками, бюджетом, державними цільовими позабюджетними фондами, покупцями, постачальниками та іншими дебіторами і кредиторами тощо;

- дотримання порядку врегулювання інвентаризаційних різниць.

Здійснення інвентаризації будь-яких об'єктів розпочинається з підготовки та видання наказу на її проведення, в якому зазначаються порядок проведення, обсяги, строки проведення інвентаризації та оформлення необхідної документації. На практиці такий наказ є основним внутрішнім документом, який регламентує порядок проведення та обсяги інвентаризації. В окремих випадках без його наявності правові інституції держави не приймуть до розгляду будь-яку справу, що стосується інвентаризації. Тому під час складання наказу слід ретельно віднестись до формулювання його змісту: включати до нього навіть такі пункти, які, на перший погляд, є зайвими.

Для проведення інвентаризаційної роботи письмовим наказом керівника на підприємстві створюється постійно діюча інвентаризаційна комісія. До її складу доцільно включати фахівців, добре обізнаних в складській справі (технології зберігання запасів); інженерно-технічних працівників, здатних дати оцінку технічного стану засобів; економістів та бухгалтерів; спеціалістів з маркетингу (які добре знають облікову справу та можуть встановити ринкову вартість будь-якого активу). Комісію очолює керівник підприємства або його заступник.

Заборонено призначати головою робочої інвентаризаційної комісії у тих самих матеріально відповідальних осіб одного й того ж працівника два роки підряд. При неповному складі інвентаризаційних комісій та відсутності матеріально відповідальних осіб інвентаризацію не провадять. При цьому слід пам'ятати, що матеріально відповідальні особи до складу інвентаризаційних комісій не входять.

Перед проведенням інвентаризації голова збирає інвентаризаційну комісію і проводить інструктаж з метою роз'яснення їм мети, способів та порядку проведення інвентаризації, уточнення об'єктів, які підлягають інвентариза-

ції тощо.

За характером проведення інвентаризації бувають повними і вибіркoвими, плановими (передбачуваними) і раптовими.

Повні інвентаризації охоплюють їх об'єкти повністю (вид майна, місце зберігання).

Вибіркові інвентаризації мають на меті встановити стан і наявність окремих цінностей у місці зберігання. Наприклад, вибіркoву інвентаризацію слід проводити по тих цінностях, по яких підприємством від постачальника отримано відмову задовольнити претензії щодо їх недовантаження або від покупців отримано такі претензії.

Планові інвентаризації передбачають строки, які попередньо затверджуються, а підготовка до них полягає в проведенні комплексу підготовчих робіт з групування, розміщення матеріальних цінностей у порядку, зручному для підрахунку, вимірювання та зважування.

Раптова інвентаризація розпочинається з виконання підготовчої роботи в присутності інвентаризаційної комісії. Підготовча робота полягає також у завершенні опрацювання документів щодо руху цінностей, визначення їх залишків на початок інвентаризації.

Керівник підприємства має організувати проведення інвентаризації в якнайоптимальніші строки і з якнайменшими затратами — призначити кваліфікованих фахівців, виділити необхідну кількість робітників для пересування цінностей при зважуванні, вимірюванні тощо.

Усі відомості про об'єкти інвентаризації інвентаризаційна комісія відображує в інвентаризаційних описах (актах інвентаризації). При цьому найменування і кількість цінностей наводять у номенклатурі та одиницях виміру, що застосовуються в обліку.

Для інвентаризації дебіторської заборгованості призначений Акт інвентаризації розрахунків з покупцями, постачальниками та іншими дебіторами і кредиторами. Цей акт застосовується для оформлення результатів розрахунків з покупцями, постачальниками та іншими дебіторами і кредиторами.

ми. За вказаними видами заборгованості до акту інвентаризації розрахунків повинні бути додані довідки. Довідки складаються в розрізі синтетичних рахунків бухгалтерського обліку.

Члени інвентаризаційної комісії несуть відповідальність за внесення до опису неправильних даних про відмітні ознаки (тип, сорт, розмір), кількість, суму і стан (придатні, непридатні, ступінь зносу) проінвентаризованих об'єктів.

Під методикою розуміється конкретизація методу, доведення його до положення, алгоритму, чіткого опису проведення.

Процес проведення інвентаризації дебіторської заборгованості складається з наступних стадій:

1. Організаційна стадія:

- вибір об'єктів інвентаризації;
- підбір і комплектування інвентаризаційної комісії;
- видача розпорядження на проведення інвентаризації;
- інструктаж членів інвентаризаційної комісії.

2. Підготовча стадія:

- пред'явлення повноважень на проведення інвентаризації;
- перевірка облікових реєстрів і своєчасності відображення в них ро-

зрахункових документів

- визначення кількості контрагентів
- складання опису за даними бухгалтерського обліку.

3. Технологічна (основна) стадія:

– висилання контрагентові запиту з метою взаємозвірки стану розрахунків;

- збір та аналіз інформації, отриманої від контрагентів.

4. Результативна стадія:

- вирішення спірних питань;
- складання протоколу за результатами попередньої процедури;

- складання інвентаризаційних описів;
- передача документів суб'єкту, що призначав інвентаризацію;
- прийняття остаточних рішень.

Основними способами проведення інвентаризації дебіторської заборгованості є:

- 1) підтвердження сальдо, яке полягає в отриманні від контрагентів підтверджень правильності сум, вказаних в бухгалтерському обліку підприємства, що вивчається, а також виявлення різниць;
- 2) порівняння даних реєстрів бухгалтерського обліку з відповідними документами і підтвердження їх реальності.

Серед об'єктів уваги інвентаризаційної комісії повинні перебувати кошти в дебіторській заборгованостях, у розрахунках за невідфактуровані поставки, за нестачами і втратами. При цьому треба встановити наявність рішень про відшкодування всіх нестач та проконтролювати відправлення матеріалів про їх стягнення до відповідних органів.

Дебіторська заборгованість на час інвентаризації має бути підтверджена витягами з аналітичного обліку розрахунків, направленими дебіторами, і векселями підприємства. Дебітори зобов'язані протягом 10 днів з дня отримання цих відомостей підтвердити свою заборгованість або надіслати власні заперечення з цього приводу. Форма акта звіряння розрахунків затверджена наказом Міністерства економіки, Міністерства фінансів і Держкомстату України від 10 листопада 1998 р. № 148/234/383.

При інвентаризації стану розрахунків з працівниками підприємства перевіряються: звіти підзвітних осіб за виданими авансами із врахуванням їх цільового призначення; виявляються несплачені суми по заробітній платі, які підлягають депонуванню, а також суми і причини виникнення переплат працівникам; обгрунтованість відображеної в бухгалтерському обліку заборгованості за недостачами і крадіжками.

У результаті інвентаризації на рахунках обліку розрахунків з покупцями і замовниками, постачальниками і підрядниками, іншими дебіторами і

кредиторами мають залишитися тільки суми, погоджені звірванням розрахунків. В окремих випадках, коли до кінця звітнього року розбіжності залишилися неврегульованими, допускається відображення розрахунків з дебіторами і кредиторами кожною із сторін у своєму балансі в сумах, що впливають із записів у бухгалтерському обліку. Заінтересована сторона (тобто підприємство-кредитор) зобов'язана здійснити заходи з урегулювання таких розбіжностей у встановленому порядку. По дебіторській і кредиторській заборгованостях з простроченим терміном позовної давності, що підлягають списанню з балансу, до акта інвентаризації додають довідку про назву дебіторів і кредиторів, суму заборгованості, дату і підстави її виникнення, а також про причини і осіб, винних у простроченні терміну позовної давності.

Особливу увагу інвентаризаційна комісія приділяє: перевірці дат виникнення і строків погашення дебіторської заборгованості, зобов'язань, а також простроченої заборгованості; оцінці дебіторської заборгованості і зобов'язань.

За результатами інвентаризації резервів (забезпечень) має бути встановлена сума, що підлягає додатковому нарахуванню або зменшенню.

За даними інвентаризаційних описів (актів інвентаризації) бухгалтерська служба разом з робочими інвентаризаційними комісіями складають звіряльні відомості по тих розрахунках, де встановлено відхилення від облікових даних. За всіма фактами нестачі й надлишку, а також за втратами, пов'язаними з простроченням терміну позовної давності, від службових осіб, відповідальних за зберігання цінностей і стан розрахунків, мають бути отримані письмові пояснення.

Робоча інвентаризаційна комісія у протоколі свого засідання фіксує пропозиції щодо врегулювання інвентаризаційних розбіжностей із зазначенням вжитих заходів щодо запобігання псуванню, нестач цінностей і розбіжностей надалі.

Постійно діючі інвентаризаційні комісії здійснюють контрольні перевірки правильності проведення інвентаризації, перевіряють правильність

визначення інвентаризаційних розбіжностей і обґрунтованість пропозицій щодо їх врегулювання. Висновки постійно діючих інвентаризаційних комісій щодо врегулювання інвентаризаційних розбіжностей набувають сили розпорядчого документа і стають підставою для записів у бухгалтерському обліку тільки після їх затвердження керівником підприємства, а якщо інвентаризація проводилася у зв'язку з приватизацією або переданням в оренду державних підприємств, – після затвердження відповідно органом приватизації або орендодавцем.

Результати інвентаризаційної роботи слід висвітлювати у Примітках (пояснювальній записці) до річного фінансового (бухгалтерського) звіту, що дасть змогу його зовнішнім користувачам дістати відповідну аналітичну інформацію.

Записи в бухгалтерському обліку, пов'язані з урегулюванням інвентаризаційних розбіжностей, здійснюються в тому місяці, коли завершено інвентаризацію, а щодо розбіжностей, встановлених інвентаризацією, яку провадили за станом на кінець року, - у грудні.

Міністерства, інші центральні органи виконавчої влади можуть, виходячи з особливостей галузевої економіки, видавати методичні рекомендації з проведення інвентаризації.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження можна зробити наступні висновки.

1. Узагальнено визначення дебіторської заборгованості для цілей бухгалтерського обліку як суми заборгованості дебіторів підприємству на певну дату, яка має документальне підтвердження, строк оплати якої настав та відображена в балансі у складі оборотних активів.

З метою контролю та підвищення ефективності управління дебіторської заборгованості актуальним залишається її поділ на монетарну та немонетарну, що потребує відповідного відображення в обліковій політиці підприємства та узгодження окремих назв бухгалтерських рахунків.

Запропоновані зміни дозволять задовольняти інформаційні потреби управлінського персоналу в розрізі структурних елементів дебіторської заборгованості, а також окреслити суми заборгованості, що вилучені із господарського обороту різними дебіторами для цілей управління й контролю.

2. Облік дебіторської заборгованості в Україні чітко регулюється П(С)БО. У МСБО зазначені лише загальні правила класифікації, оцінки, визнання дебіторської заборгованості, проте не відображена конкретизація цих аспектів. Відмінності між вітчизняним і зарубіжним обліком: в Україні оцінка дебіторської заборгованості відбувається за первісною вартістю, у зарубіжних країнах – за справедливою. Також в Україні величина резерву сумнівних боргів визначається із розрахунку абсолютної суми сумнівної заборгованості або з використанням коефіцієнта сумнівності. У міжнародній практиці, крім того - ще у відсотковому відношенні від виручки при можливому розподілі дебіторів на декілька груп. Для гармонізації обліку на сучасному етапі глобалізації актуальним є приведення цих протиріч у відповідність.

3. Важливе значення в обліку дебіторської заборгованості має нормативне регулювання. Тому система нормативного регулювання бухгалтерського обліку та контролю дебіторської заборгованості повинна бути адекватною

розвитку економічних відносин в країні і забезпечувати достовірною фінансовою інформацією різні групи користувачів. При цьому вміння орієнтуватися серед різних нормативно-правових актів, що суперечать один одному, допомагає правильно вести бухгалтерський облік на підприємстві, а також своєчасно здійснювати аналіз дебіторської заборгованості, щодо управління нею.

4. Дослідження проводились на матеріалах ТОВ «Кам'янець- Подільський комбінат будівельних матеріалів»

Основними видами діяльності підприємства є виробництво виробів з бетону для будівництва, добування декоративного та будівельного каменю, добування глини та каоліну, будівництво будівель, водопровідні, каналізаційні та протипожежні роботи, будівництво доріг, аеродромів та улаштування поверхні спортивних споруд.

Загалом же фінансовий стан досліджуваного підприємства вважаємо незадовільним. ТОВ «Кам'янець-Подільський комбінат будівельних матеріалів» в аналізованому періоді є неплатоспроможним. За обставин, що склалися керівництву ТОВ «Кам'янець-Подільський комбінат будівельних матеріалів» необхідно вжити термінових заходів щодо його покращення. Для цього необхідні додаткові інвестиції з метою оновлення основних засобів, що дозволить освоювати нові види продукції, покращувати її якість та розширювати ринки збуту, що в кінцевому результаті приведе до отримання прибутків та покращення фінансового стану підприємства.

5. Організація бухгалтерського обліку на досліджуваному підприємстві здійснюється відповідно до чинного законодавства з оформленням відповідної документації.

На підприємстві облік автоматизовано за допомогою програмного комплексу «1 С Підприємство 7.7».

На підприємстві створено власну бухгалтерську службу з 4 чоловік.

6. Облік розрахунків з дебіторами за реалізовану продукцію організований згідно вимогам чинного законодавства. Рух документів налагоджений

згідно графіку документообороту. Кореспонденція рахунків складена на підприємстві в цілому відповідає типовій. Як зауваження можна виділити той момент, що підприємство не створює резерву сумнівних боргів для покриття безнадійної заборгованості, а така на підприємстві, на жаль, має місце.

7. Позареалізаційна дебіторська заборгованість порівняно займає невелику питому вагу. Її облік також налагоджено згідно чинного законодавства. При цьому відхилень в питаннях документування та кореспонденції рахунків від типових не встановлено.

8. Важливим моментом є організація контролю розрахункових операцій сприяє зміцненню договірної і розрахункової дисципліни, підвищенню відповідальності за правильність і своєчасність платежів, виконанню договірних зобов'язань, поліпшенню фінансового стану. Внутрішній контроль на досліджуваному підприємстві здійснюється самою бухгалтерською службою і виражається лише в проведенні інвентаризації розрахунків.

Отож контролю дебіторської заборгованості на підприємстві ставляться не достатньо серйозно. Вважаємо, що необхідно удосконалити методику та організацію контролю за дебіторською заборгованістю підприємства шляхом визначення потенційних проблем, які виникають в ході проведення розрахунків з покупцями та розроблення ефективних процедур їх контролю. Проте, слід пам'ятати, що ефективність управління дебіторською заборгованістю, а також робота з нею може бути гарантована тільки тоді, коли на підприємстві дане питання розглядається системно, з детальною розробкою на всіх етапах господарської діяльності.

9. Подальше вдосконалення обліку і контролю дебіторської заборгованості вбачаємо в наступних моментах.

По-перше – на досліджуваному підприємстві має місце дещо некоректне використання Плану рахунків, а саме За дебетом рахунка 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками», на підприємстві відображають дебіторську заборгованість за реалізовані виробничі запаси, необоротні активи, нараховану орендну плату тощо. Оскільки реалізація виробничих запасів та необоротних

активів не є основною діяльністю підприємства, то для приведення у відповідність до Інструкції про застосування Плану рахунків таку дебіторську заборгованість необхідно відобразити на рахунку 377 «Розрахунки з іншими дебіторами».

По-друге - враховуючи зростання дебіторської заборгованості за товари, роботи і послуги, в тому числі сумнівної та простроченої, на підприємстві слід запровадити нарахування резерву сумнівних боргів.

По-третє – для вдосконалення порядку розрахунків з підзвітними особами пропонуємо ввести використання БПК на підприємстві, які є різновидом платіжного засобу безготівкової форми оплати розрахунків.

По-четверте - вважаємо, що необхідно на підприємстві удосконалити систему внутрішнього контролю, адже контрольних процедур поверхового характеру з боку головного бухгалтера підприємства є недостатнім.

При здійсненні контролю дебіторської заборгованості потрібно приділяти увагу наступним питанням: Забезпечувати юридичну обґрунтованість кожної суми дебіторської заборгованості за кожним контрагентом; З'ясувати їх причини та прораховувати наслідки; З'ясувати, чи вживаються необхідні заходи щодо стягнення дебіторської заборгованості, чи є реальна можливість погашення кредиторської заборгованості; З'ясувати, чи проводилася інвентаризація розрахунків на підприємстві і чи не минув строк позовної давності.

Таким чином, запровадження у практичну діяльність запропонованих нами рекомендацій сприятиме подальшому вдосконаленню організації обліку дебіторської заборгованості на ТОВ «Кам'янець-Подільський комбінат будівельних матеріалів», а також позитивно вплине на загальний стан підприємства в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балабанов И. Т. Основы финансового менеджмента : учеб. пособ. М. : Финансы и статистика, 2000. 525 с.
2. Басовський Л.Є. Контроль стану дебіторської заборгованості URL : <http://www.elitarium.ru>
3. Басюк Т. П. Реструктуризація дебіторської заборгованості підприємства *Фінанси України*. 2004. № 12. С. 115 - 123.
4. Безклубий І. Поняття безготівкових розрахункових відносин. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 1. С. 19-21.
5. Белозерцев В. Щодо товарного кредиту та дебіторської заборгованості на підприємстві. *Економіст*. 2009. №11. С. 23-28.
6. Белокоз О. Відмінності між вітчизняними та міжнародними підходами до оцінки дебіторської заборгованості торговельних підприємств. *Галицький економічний вісник*. 2010. № 3 (28). С. 197-201.
7. Білик М. Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств. *Фінанси України*. 2003. № 12. С. 24-36.
8. Бланк И. А. Финансовый менеджмент : учеб. курс. - К. : Эльга, Ника-Центр, 2004. 656 с.
9. Бондаренко О.С. Сучасні підходи до обліку дебіторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній практиці. *Інвестиції: практика та досвід*. 2008. № 18. С. 36 – 39.
10. Бутинець Ф. Ф., Герасимович А. М., Кірейцев Г. Г. та інш. Бухгалтерський фінансовий облік. навч. посібник. Житомир : Рута, 2007. 723 с.
11. Бухгалтерский словарь URL : http://www.vseslovari.com.ua/buh/page/operatsii_tovarnyie.4235/.
12. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник. за ред. проф. Ф.Ф.Бутинця. Житомир: ПП „Рута”, 2005. 756 с.
13. Вербилло О.Ф., Бойко З.І., Кондрицька Т.П., Ярошинський В.Я. Бухгалтерський облік. навч. посібник. К : НАУ, 2004. 680 с.

14. Вишневецький М. Інвентаризація розрахунків. *Податки та бухгалтерський облік*. 2005. №88 С.5-12
15. Войнаренко М. П. Системи обліку в Україні: трансформація до міжнародної практики. К. : Наукова думка. 2002. 215 с.
16. Войтенко, Т. Облікова політика як основа організації бухгалтерського обліку на підприємстві. URL : <http://www.factor.ua/cgi-bin/search-ukr.cgi?ulB3>
17. Гайдучок Т. С., Цегельник Н. І. Основи бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній. *Економічні науки. Серія "Облік і фінанси"*. 2012. Вип. 9 (33). Ч. 1.
18. Гарасим П.М., Журавель Г.П., Бруханський Р.Ф., Хомин П.Я. Первинний та аналітичний облік на підприємстві: навч. Посібник. Тернопіль, 2005. 464с.
19. Герман Я.Ю. Облік дебіторської заборгованості: вітчизняний і зарубіжний досвід. *ДонНУЕТ*, 2013. С. 21-26.
20. Гладких Т.В. Фінансовий облік: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2007. 480 с.
21. Головащенко М. О. Ревізія і контроль. *Управління розвитком*. 2012. № 7. С. 46 - 47.
22. Горбачова О. М. Лахай Л.В. Облік та аналіз дебіторської заборгованості: проблеми та шляхи її вирішення URL : http://www.nbuuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2009_1/Lahay_109.htm.
23. Городянська Л. Особливості організації обліку дебіторської заборгованості на підприємстві. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2007. № 6. С. 9-16.
24. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436 – ІУ URL : www.nau.kiev.ua
25. Грабова, Н. М. Теорія бухгалтерського обліку: підручник К. : А.С.К., 2007. – 485 с.

26. Гуня В. О. Удосконалення класифікації дебіторської заборгованості та її відображення у фінансовій звітності підприємств. *Економічний простір*. 2008. № 19. С. 124-131.
27. Дікань Л. В. Контроль і ревізія: навч. посібник. К. : Знання, 2007. 327с.
28. Добровський М.В., Грабова Н.М., В.М., Кужельного М.В. Бухгалтерський облік у торгівлі. навч. посіб. К.: А.С.К., 2004. – 800 с.
29. Дропа Я. Б. Організація контролю за дебіторською заборгованістю. *Вісник Львівського університету. Серія економічна*. 2005. Випуск 34. С. 438-446.
30. Економічна енциклопедія: в 3 т. під ред. Б. Д. Гаврилишина. К. : Академія, 2000. Т. 1. 303 с.
31. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. URL : www.nau.kiev.ua
32. Закон України «Про визначення розміру збитків, заподіяних підприємству, установі, організації крадіжкою, знищенням (псуванням), чи нестачею втратою дорогоцінних металів, дорогоцінних каменів і валютних цінностей» від 06.06.95 р. № 217/95-ВР . URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/217/95-%D0%B2%D1%80>
33. Зборовская О. М. Проблемы финансового контроля дебиторской и кредиторской задолженности торговых предприятий. *Економіка: проблеми теорії і практики* : зб. наук. праць. Випуск 39. Дніпропетровськ : ДНУ, 2000. С. 25-32.
34. Іванілов О. С., Смачило В.В., Дубровська Є.В. Механізм управління дебіторською заборгованістю підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2007. № 1. С. 156-163.
35. Іванов Є. О. Класифікація факторів, що впливають на загальний рівень дебіторської заборгованості підприємства. *Вісник МСУ*. Вип. 1-2. Т. VIII. Харків. 2005. С. 35-38.
36. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і ор-

ганізацій : затверджено наказом Міністерства фінансів України від 30.11.99 р. № 291 (зі змінами і доповненнями) URL : <http://buhgalter911.com/Res/PSBO/InstrukciyaKPlanuSchetov.aspx>

37. Карпушенко М. Ю. Організація обліку: навч. посібник. Х. : ХНАМГ, 2011. 241 с.
38. Кім Г.В., Сопко В.В., Кім С.Г. Бухгалтерський облік: первинні документи та їх заповнення: навч. посібник. К. : Центр навчальної літератури, 2004. 440 с.
39. Кірейцев Г. Г. Фінансова звітність підприємств та її аналіз. К: ЦУЛ, 2002. 452 с.
40. Клименко О. М. Управління дебіторською заборгованістю. *Економіка: проблеми теорії і практики* : зб. наук. праць. Випуск 183. Дніпропетровськ : ДНУ, 2003. С. 697-700.
41. Колеснікова О. М. Проблемні питання обліку резерву сумнівних боргів в контексті податкового кодексу України. *Ефективна економіка* URL : <http://www.economy.nayka.com.ua>.
42. Концептуальна основа фінансової звітності від 01.09.2010 URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_009
43. Лисенко Н.М.. Організаційно-методологічні особливості обліку дебіторської заборгованості та резерву сумнівних боргів на підприємствах житлово-комунального господарства. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2005. № 1 (44). С.144-152.
44. Лищенко О.Г., Бескота Г.М. Аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємством. *Держава і регіони*. 2009. №1. С. 114-117.
45. Лігоненко Л.О., Новікова Н.М. Управління дебіторською заборгованістю підприємства: навч. посіб. К.: Київ. нац.торг-екон.ун-т, 2005. 275 с.
46. Ловінська Л.Г. Оцінка в бухгалтерському обліку: Монографія. К.: КНЕУ, 2006. 256 с.
47. Лучко М. Р., Бенько І.Д. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах. навч. посіб. К. : Знання, 2006. 311 с.

48. Макоев О. С. Контроль и ревизия. учебное пособие. М. : Юнити, 2007. 256 с.
49. Матицина Н. О. Основні засади регулювання розрахункових відносин через управління дебіторською заборгованістю. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2006. № 12. С. 38-42.
50. Матицина Н. Основні засади регулювання розрахункових відносин через управління дебіторською заборгованістю. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2006. № 12. С.38-42.
51. Методичні рекомендації щодо облікової політики підприємства : затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 27.06.2013 р. № 635 URL : http://buhgalter911.com/Res/Zakoni/Me-todRek/metod_uchet_polit.aspx
52. Міжнародні стандарти фінансової звітності (переклад українською мовою – 2018 рік) URL : <https://www.minfin.gov.ua/news/view/mizhnarodni-standarty-finansovoi-zvitnosti--pereklad-ukrainskoiu-movoiu---rik?category=dohidna-politika&subcategory=buhgalterskij-oblik>.
53. Момот Т. Управление дебиторской задолженностью предприятия. *Бизнес информ*. 2003. №11-12. С. 97-99.
54. Мочерний С.В. Політична економія: навч.посіб. К. : Знання–Прес, 2002. 687 с.
55. Мурашко В.М., Сторожук Т.М., Мурашко О.В. Контроль і ревизія фінансово:господарської діяльності. навч. посібник. Київ: ЦУЛ, 2003. 311 с.
56. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку / Інтерактивна бухгалтерія URL : <http://www.interbuh.com.ua/ua/documents/onemanuals/35131>
57. Овсяк Н. В., Ражченко О.Ю. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. *Вісник ЖДТУ*. 2012. – . URL : <http://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3003/40.pdf?sequence=1> – с. 362
58. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і

господарських операцій підприємств і організацій [Електронний ресурс] : затверджено наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 №291 із змінами і доповненнями URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi:bin/laws/main.cgi>.

59. Погоріляк Л.В. Організація обліку і аналізу розрахунків з покупцями і замовниками за національними та міжнародними стандартами. *Науковий вісник студентів та аспірантів ЗакДУ. Випуск 2 (07). Матеріали підсумкової науково-практичної конференції студентів та аспірантів ЗакДУ, Ужгород : 2007р. С. 125 – 129*
60. Податковий кодекс України: від 2 грудня 2010 року № 2755-VI зі змінами та доповненнями URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi:bin/laws/main.cgi>.
61. Порядкуок визначення розміру збитків від розкрадання, недостачі, знищення (псування) матеріальних цінностей: Постанова КМУ від 22.01.96 р. № 116 URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116-96-%D0%BF>
62. Про затвердження Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань: Наказ МФУ № 879 від 02.09.2014 URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14>
63. Пушкар М.С., Щирба М.Т. Теорія і практика формування облікової політики: моногр. Тернопіль: Карт-бланш, 2009. 260 с.
64. Пушкар М.С., Щирба М.Т. Фінансовий облік у системі управління. монографія. Тернопіль : Карт-бланш, 2006. 178 с.
65. Рожелюк В., Денчук П. Організація документообігу як основного інструмента забезпечення функціонування ефективної системи комунікації на переробному підприємстві. *Сталий розвиток економіки*. 2014. № 2. С. 114–121. . URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/sre_2014_2_18
66. Савченко В. Я Аудит дебіторської заборгованості/ URL : <http://ebk.net.ua/Book/Audit/Glava11/R11p13.htm>
67. Скорба О. А. Облік дебіторської заборгованості в Україні та за кордоном. Матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. "Honoris High School-2009". 2009. Т. 2. С. 22-25.

68. Скоробогатова В.В. Методика бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості як складової змішаних активів. *Сталий розвиток економіки*. 2012. № 7[17]. С. 270-276.
69. Сопко В. В., Завгородній В.В. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу. підручник.– К. : КНЕУ, 2004. 412 с
70. Толстогузов Р.М.. Вітчизняний та зарубіжний підхід до обліку дебіторської заборгованості. «*Майбутній науковець – 2018*» м. *Севєродонецьк, СНУ ім. В. Даля 14.12.2018.* URL : <http://dspace.snu.edu.ua:8080/jsrui/handle/123456789/1976>
71. Усач Б.Ф. Контроль і ревізія. підруч. К. : Знання, 2007. 263 с.
72. Хрущ Н. Д., Білик І.К. Проблеми управління дебіторською заборгованістю підприємства в сучасних інтеграційних процесах України. *Економічний аналіз*. 2008. № 3(19). С. 247-250.
73. Цивільний Кодекс України: №435-IV від 16.01.2003 р. VIII (із змінами і доповненнями) URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>– Законодавство України.
74. Чудовець, В. В. Науково-практичний підхід до визначення етапів проведення інвентаризації. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2007. № 8. С. 12-20.
75. Шарманська, В. М. Первинна документація і регістри бухгалтерського обліку. К.: Знання-Прес, 2010. 268 с.

ДОДАТКИ

**Перелік форм первинних документів з обліку
дебіторської заборгованості**

Документ	Призначення документа
Видаткова накладна	Списання товару продавцем та оприбуткування покупцем. Визначає вартість та кількість відвантаженої продукції за номенклатурою
Платіжне доручення	Розпорядження грошовими коштами на рахунку в банку
Простий вексель	Виписується позичальником і містить зобов'язання сплатити певну суму грошей кредиторю
Переказний вексель	Виписується кредитором і містить пропозицію постачальникові сплатити певну суму грошей третій особі
Прибутковий касовий ордер	Оформлення операцій з надходження готівки до каси підприємства
Видатковий касовий ордер	Оформлення операцій видачі готівки з каси підприємства
Товарно-транспортна накладна	Як супровідний документ для доставки вантажу, проведення розрахунків за виконані транспортні послуги, нарахування заробітної плати водію з метою відображення в обліку транспортної роботи
Податкова накладна	Є підставою для нарахування суми податкового кредиту покупцем і суми податкового зобов'язання постачальником
Акт виконаних робіт	Підтверджує факт надання послуг постачальником
Рахунок-фактура	Виписується постачальником на ім'я покупця на кожен партію відвантаженої продукції, а також за виконані роботи і послуги
Авансовий звіт	Це документальні свідчення про грошові витрати, здійснені однією особою від імені підприємства

**Фактографічна інформація, яка використовується під час
контролю розрахункових операцій**

№ з/п	Найменування документа	Зміст	Використання в контрольному процесі
1	Договір поставки	Зобов'язання сторін на поставку товарів та розрахунків за них	Контроль за наявністю договору
2	Платіжне доручення	Сума коштів платежу, його цільове призначення, дата перерахування, дані платника та одержувача	Контроль за достовірністю суми платіжного документа, а також за терміном перерахування та цільовим призначення коштів
3	Виписка банку	Використання коштів і їх залишок на розрахунковому та інших рахунках	Контроль за достовірністю використання коштів на різні платежі, а також залишку коштів
4	Претензійний лист	Лист постачальнику про розбіжності в цінах, що надійшли	Виявлення необгрунтованої претензії
5	Розрахунок претензій	Представлення розрахунку сум розбіжностей	Контроль за достовірністю розрахунків

**Типові проблеми відображення в обліку та звітності
дебіторської заборгованості**

№ з/п	Типові проблеми	Рекомендації
1	Відображення в обліку та звітності активів, що не відповідають критеріям визнання	
1.1	<p>У складі дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги відображається безнадійна заборгованість, яка не відповідає критерію визнання активу.</p> <p>Порушуються вимоги ПБО 1 пп. 3, 16; ПБО 2 пп. 4, 10, 27; ПБО 10 пп. 4 – 11</p>	<p>Згідно з вимогами ПБО актив визнається тільки у випадку, коли існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод. Безнадійна дебіторська заборгованість повинна бути виключена зі складу активів.</p> <p>Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги списується за рахунок резерву сумнівних боргів. Якщо резерву не вистачає то залишок відноситься на витрати періоду – Дт 944 “Сумнівні та безнадійні борги”. Інші види дебіторської заборгованості, при визнанні її безнадійною, списуються безпосередньо на витрати періоду (рахунок 944)</p>
2	Некоректна оцінка дебіторської заборгованості на дату балансу	
2.1	<p>В балансі дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги відображається за первісною вартістю. Аналіз дебіторської заборгованості за строками непогашення не проводиться. Чиста реалізаційна вартість не визначається. Метод нарахування резерву сумнівних боргів в обліковій політиці не визначено.</p> <p>Порушуються вимоги ПБО 10 п.7, ПБО 2 п.27</p>	<p>Підприємствам, у яких є дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги рекомендується здійснювати аналіз такої заборгованості за строками непогашення та документально оформляти результати такого аналізу. В такому випадку у підприємства будуть підстави для нарахування або не нарахування резерву сумнівних боргів.</p> <p>Для приведення бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості у відповідність з вимогами ПБО рекомендуємо на дату балансу (31 грудня) здійснювати нарахування резерву сумнівних боргів одним з методів, визначених ПБО 10.</p> <p>Бухгалтерські записи при нарахуванні резерву: Дт 944 “Сумнівні та безнадійні борги” Кт 38 “Резерв сумнівних боргів”</p> <p>Якщо використовуються рахунки 8 класу запис буде мати вигляд:</p>

№ з/п	Типові проблеми	Рекомендації
		<p>Дт 84 “Інші операційні витрати” Кт 38 “Резерв сумнівних боргів” Дт 944 “Сумнівні та безнадійні борги” Кт 84 “Інші операційні витрати”</p> <p>Бухгалтерські записи при списанні безнадійної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги:</p> <p>Дт 38 “Резерв сумнівних боргів” Кт 36 “Розрахунки з вітчизняними покупцями та замовниками”</p> <p>якщо не вистачило резерву:</p> <p>Дт 944 “Сумнівні та безнадійні борги” Кт 36 “Розрахунки з вітчизняними покупцями та замовниками”</p>
2.2	<p>Для розрахунку резерву сумнівних боргів обирається метод, який не відповідає п.8 ПБО 10:</p> <p>Наприклад:</p> <ul style="list-style-type: none"> - “резерв сумнівних боргів встановити у розмірі 4% від загальної суми дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи послуги” 	<p>Згідно з п.8 ПБО 10 підприємство може використовувати один з двох методів визначення резерву сумнівних боргів:</p> <ul style="list-style-type: none"> - виходячи з платоспроможності окремих дебіторів або - на основі класифікації дебіторської заборгованості за строками непогашення. <p>Коефіцієнт сумнівності визначається підприємством по кожній групі дебіторської заборгованості</p>
3	Некоректне використання Плану рахунків	
3.1	<p>Для обліку виданих авансів не використовується рахунок 371 “Розрахунки за виданими авансами”.</p> <p>Видані аванси відображаються за дебетом рахунків:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 36 “Розрахунки з покупцями і замовниками”, - 63 “Розрахунки з постачальниками і підрядниками”, - 681 “Розрахунки за авансами одержаними”. <p>Тим самим порушуються вимоги Інструкції про застосування Плану рахунків, що часто призводить до помилок у фінансовій звітності. Видані аванси не включаються у відповідний рядок Балансу (180), а відображаються у рядку 161 “Первісна вартість де-</p>	<p>Згідно з п.29 ПБО 2 “Баланс” у рядку 180 “Розрахунки за виданими авансами” потрібно відображати заборгованість постачальників за виданими їм авансами.</p> <p>Відповідно до Інструкції про застосування Плану рахунків видані аванси потрібно обліковувати на рахунку 371 “Розрахунки за виданими авансами”. Підприємствам необхідно проаналізувати дебетові залишки за рахунками 36, 63, 68, видані аванси перенести в Дт 371</p>

№ з/п	Типові проблеми	Рекомендації
	<p>біторської заборгованості за товари, роботи, послуги”.</p> <p>Деякі підприємства звітність складають правильно, але при некоректному використанні рахунків це потребує додаткового аналізу залишків за рахунками</p>	
3.2	<p>За дебетом рахунку 36 “Розрахунки з покупцями і замовниками”, відображається дебіторська заборгованість за реалізовані виробничі запаси, необоротні активи, нарахована орендна плата:</p> <p>Дт 36 Кт 712, 713, 742</p> <p>Тим самим порушуються вимоги Інструкції про застосування Плану рахунків</p>	<p>Оскільки реалізація виробничих запасів та необоротних активів не є основною діяльністю підприємства, то для приведення у відповідність до Інструкції про застосування Плану рахунків таку дебіторську заборгованість необхідно відображати на рахунку Дт 377 “Розрахунки з іншими дебіторами”:</p> <p>Дт 377 Кт 712 – за реалізовані виробничі запаси;</p> <p>Дт 377 Кт 713 – по операційній оренді;</p> <p>Дт 377 Кт 742 – за реалізовані необоротні активи.</p> <p>Відповідно списання собівартості реалізації:</p> <p>Дт943 Кт 20, 22 – виробничі запаси;</p> <p>Дт 972 Кт 10, 11, 12 – необоротні активи</p>
3.3	<p>Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи та послуги відображається на рахунках:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Дт 63 “Розрахунки з постачальниками та підрядниками”; - Дт 685 “Розрахунки з іншими кредиторами”. <p>Невідповідність вимогам Інструкції про застосування Плану рахунків</p>	<p>Відповідно до Інструкції про застосування Плану рахунків дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги має відображатися на рахунку 36 “Розрахунки з покупцями і замовниками”</p>
3.4	<p>Некоректно використовується рахунок 38 “Резерв сумнівних боргів”: за дебетом рахунку 38 відображається безнадійна дебіторська заборгованість, яка включається у рядок Балансу 161 “Первісна вартість дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги”.</p> <p>Порушуються вимоги п. 27 ПБО 2 та Інструкції про застосування Плану</p>	<p>Для приведення у відповідність з вимогами ПБО та Інструкції про застосування Плану рахунків рекомендується списати безнадійну заборгованість на витрати періоду. Якщо це безнадійна заборгованість минулих періодів то робиться запис:</p> <p>Дт 44 Кт 38,</p> <p>якщо поточного: Дт 944 Кт 38.</p> <p>Рахунок 38 може мати тільки кредитове сальдо. За кредитом рахунку відображається нарахування резерву сумнівних боргів, а</p>

№ з/п	Типові проблеми	Рекомендації
	рахунків	за дебетом – списання безнадійної заборгованості. При недостатності нарахованого резерву безнадійна дебіторська заборгованість списується безпосередньо на витрати періоду (рахунок 944). В Балансі залишок за рахунком 38 відображається у рядку 162 “Резерв сумнівних боргів”. На суму резерву зменшується первісна вартість дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги
4	Некоректне заповнення фінансової звітності	
4.1	<p>В рядок 161 включається дебіторська заборгованість, яка повинна відображатися в інших рядках Балансу:</p> <ul style="list-style-type: none"> - по операційній оренді; - за реалізовані необоротні активи; - за реалізовані виробничі запаси; - видані аванси; - інша дебіторська заборгованість (позики персоналу, що обліковуються на рахунку 377). <p>Тим самим не виконується п. 27 ПБО 2.</p> <p>Часто ця помилка пов’язана з некоректним використанням Плану рахунків (див. пп.3.1, 3.2)</p>	<p>Рекомендації щодо питання 3.2.</p> <p>Поточна дебіторська заборгованість по операційній оренді, за реалізовані виробничі запаси, необоротні активи повинна відображатися у рядку Балансу 210 “Інша поточна дебіторська заборгованість”.</p> <p>Видані аванси повинні відображатися у рядку Балансу 180 “Дебіторська заборгованість за розрахунками за виданими авансами”</p>

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. В. Даля

ПРОГРАМА

ІХ всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю
„Майбутній науковець – 2018”
14 грудня 2018 року
м. Северодонецьк

Северодонецьк, 2018

Харківський національний університет радіоелектроніки

Секція 6: Економічні та соціальні науки

---

1. МОТИВАЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КЛІЄНТООРІЄНТОВАНОСТІ ПРИ НАДАННІ ФІТНЕС-ПОСЛУГ

Беленець Т.О., МОА-17дм, Ткаченко Н.Е., наук. кер., к.е.н., доцент
Східноукраїнський національний університет імені В.Даля

2. ВИБІР СТРАТЕГІЇ КОНКУРЕНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

Зорік О. Ю., ст. групи МОА-18 дм
науковий керівник Овчаренко Є.І., д.е.н., доц.,
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

3. ДОСЯГНЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ПІДПРИЄМСТВА ШЛЯХОМ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ КОНТРОЛЮ НАД ВИТРАТАМИ

Косован А.І., студентка 3 курсу, Сита Є.М., ст. викладач
Херсонський національний технічний університет

4. СУТНІСТЬ ФЕНОМЕНУ АНТИЛІДЕРСТВА

Рошупкіна К. П., СР-17, Кальянов А. В. проф., д. мед. н., с.н.с.
Донецький державний університет управління

5. ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ПІДХІД ДО ОБЛІКУ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Щербань О.Ю., студентка магістратури спеціальності 071 Облік і оподаткування
Науковий керівник: І.В.Семенець, кандидат економічних наук, доцент

6. ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ПІДХІД ДО ОБЛІКУ ВИПЛАТ ПРАЦІВНИКАМ

Сюткіна Ю.Р., студентка магістратури спеціальності 071 Облік і оподаткування
Науковий керівник: І.В.Семенець, кандидат економічних наук, доцент

7. ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ПІДХІД ДО ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

Толстогузов Р.М., студент магістратури спеціальності 071 Облік і оподаткування
Науковий керівник: І.В.Семенець, кандидат економічних наук, доцент